

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

на

XI^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

XXXIII заседание, неделя, 2 декември 1901 г.

(Отворено въ 3 ч. послѣ пладнѣ подъ прѣдсѣдателството на прѣдсѣдателя г. М. Балабановъ.)

Прѣдсѣдательтъ: (Звъни.) Засѣданието се отворя. Моля г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Д-ръ А. Ходжевъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. прѣдставителитѣ: М. Балтовъ, Ц. Вучковъ, Т. Даскаловъ, Д-ръ П. Табурновъ, Сп. Ивановъ, Х.-Бей Мустафа Бейовъ, Г. Недѣлковъ, П. Паланчевъ, С. Поповъ, М. Такевъ, Т.-Бей Фератовъ и Ю. Юсуфовъ.)

Прѣдсѣдательтъ: Отъ 165 души народни прѣдставители отсъствуватъ 12. Има законниятъ съставъ—засѣданието продължава.

Д. Марковъ: Моля, г-нъ прѣдсѣдателю, да ми дадете думата за едно разяснение, което дължа да дамъ вслѣдствие инцидента, който се случи снощи съ моитѣ разяснения за какъ сж изоставени договоритѣ въ врѣмето на покойния Стоиловъ. Само двѣ думи — по договоритѣ нѣма да говоря нищо — за да бѣдатъ освѣтлени господата.

Прѣдсѣдательтъ: Имате думата.

Д. Марковъ: Почтениятъ Бургазски народенъ прѣдставителъ и мой добъръ приятелъ, г. Генадиевъ, ме упрекна снощи въ три нѣща. Първо, че азъ съобщихъ тукъ невѣрности; второ, че азъ разкрихъ държавни тайни и, трето, че щомъ народняцитѣ министри не били вече такива, то България нека да горѣла, защото били напуснали постовеѣ, защото Султанътъ не имъ утвърдилъ договоритѣ. Истината по тая работа стои както слѣдва. Азъ съжалявамъ, че г. Министърътъ на Външнитѣ Работи, който продължава да бѣде мой началникъ по разкритието

на държавнитѣ тайни, не е тукъ; но азъ се отнесохъ до него и той ми даде съгласието си и го молихъ да направи справка въ архивата си. Първо, на 16 януарий 1899 г., безъ въ Цариградъ да се знае, че покойниятъ Стоиловъ е поднесълъ оставката на своя кабинетъ, българското агентство въ Цариградъ подава слѣдующата телеграма до г. Министра: „№ 28. Съобщавамъ, че днесъ има заседание Министерскиятъ Съвѣтъ, взема рѣшение да се ратифицира направеното съглашение между Княжеското Правителство и синдиката на Ориенталскитѣ желѣзници, съ което съглашение ориенталската линия се откупва. Тази мазбата или рѣшение на Министерския Съвѣтъ се поднесе на Негово Императорско Величество за потвърждение и отъ частъ въ частъ се очаква да изгѣзе султанско ираде за удобрѣнието на мазбатата.“ На 16-й, когато тази депеша е била получена отъ г. Министра, той е билъ вече въ оставка. И на 17 януарий, на утрото, частътъ въ 1¹/₂, подава се една телеграма на тукашната телеграфо-пощенска станция, която се получава въ Цариградъ въ 3 часътъ и 30 минути съ слѣдующото съдържание: „За да дамъ свобода на другъ единъ кабинетъ да приеме или отхвърли контрактитѣ за покупката на Източнитѣ желѣзници и за конверсията, подадохъ оставката на кабинета, който се и прие. Г-нъ Грековъ е натоваренъ съ съставянето на новото министерство. Министъръ Стоиловъ.“ Отъ тази телеграма азъ разбрахъ, че Министъръ Стоиловъ спира отъ да се интересува вече съ държавнитѣ работи, а отъ тая работа — откупването на желѣзницитѣ като държавни, се дезинтересира завнапрѣдъ и отъ нея. На 18 януарий послѣдва пауза: между агентството и министерството нѣмаше размѣнена никаква телеграфна кореспонденция, защото сж се водили

тукъ, въ София, прѣговори, за да се състави новиятъ кабинетъ. На 19 януарий — моля да се запомни — часътъ на 12 по обѣдъ, на телеграфната станция тукъ се подава до агентството въ Цариградъ телеграма, която се получава въ агентството въ 4½ ч., съ съдържание: „Съобщавамъ Ви, че Негово Царско Височество прие оставката на Стоиловия кабинетъ и натовари мене да съставя такъвъ. Азъ го съставихъ въ слѣдующия съставъ: Грековъ — Министъръ-Прѣсѣдателъ и на Външнитѣ Дѣла и пр., № 561“. Г-нъ Грековъ освѣнъ тая телеграма, до изтичането срока да се утвърди ирадето, който бѣше на 19 януарий полунощъ — понеже датата бѣше 1 февруарий н. с., дата фатална — не е подавалъ никаква нова депеша, както казахъ и снощи, съ инструкция или заповѣдъ да продължа дѣйствието си по ирадето, или да се изостави отъ всѣкакво дѣйствие по него. На 20 януарий, когато изтече вече срокътъ, фаталенъ, за одобряването сдѣлката отъ Негово Величество, по 10 ч. заранъта, по съобщение отъ канцеларията на Негово Величество отъ Илджъ-Кьоскъ, се събщи г. Министру Грекову депеша, съ която се казва, че Негово Величество, като намира въпросътъ за твърдѣ важенъ, то отлага да издаде одобрителното си или не ираде до изминаването на байрамнитѣ празници. Слѣдователно, не е истиненъ фактътъ, който се твърдѣше на трибуната, отъ нѣкои оратори, а именно отъ г. Краева и почтениятъ ораторъ г. Христовъ, че народняцитѣ, като имъ казалъ Султанътъ „байрамданъ сора“, напуснали властта, дали си оставката; не е вѣрно твърдѣнието, че е била дадена заповѣдъ или се е искало отъ новото правителство да се правятъ постѣпки.

Азъ смятамъ за моя длъжностъ да дамъ тия пояснения, за да отхвърля упрека, че съобщавамъ невѣрности, че разкривамъ нѣкакви държавни тайни, или пъкъ че народняцитѣ министри, като напуснали властта, оставили България да гори. Слѣдователно, азъ изяснявамъ това, за да знаятъ и слѣдующитѣ оратори, които ще говорятъ днесъ по тоя въпросъ, какъ стои работата и ако стане нужда да критикуватъ дѣйствието на Народната партия въ свързка съ договоритѣ.

Азъ апелирамъ къмъ г. Министра на Външнитѣ Работи да каже въ случай, че азъ не съмъ казалъ нѣкоя неточностъ или невѣрностъ. Той е въ положение да провѣри и потвърди. И апелирамъ тоже къмъ г. Военния Министъръ и народния прѣдставителъ г. Пешевъ, които тоже бѣха членове на кабинета, който наслѣди народняшкия, да кажатъ за че не сж давали заповѣдъ нито да се дѣйствува въ смисълъ, да се добие ираде, или да се дѣйствува въ смисълъ да не се добие.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Г-нъ прѣсѣдателю! Азъ моля да ми позволите за малко да говоря.

Прѣсѣдателътъ: Има думата г. Д-ръ Генадиевъ, само по тоя въпросъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: (Отъ трибуната). Г-да народни прѣдставители! Инцидентътъ, въ който бѣхъ замѣсенъ азъ случайно, отъ поправката, която г. Марковъ, нашиятъ почитаемъ колега, иска да направи на думитѣ на г. Христова, е много важенъ, за да не си кажа думата и слѣдъ това, което днесъ почитаемиятъ Орханйски народенъ прѣдставителъ добави. И днесъ това, което чухте вие, и това, което чухъ и азъ, ме утвърждава въ непоколебимото убѣждение, че снощи азъ съмъ казалъ пълната истина.

Колкото се касае, г-да прѣдставители, до факта, дали има нѣкаква държавна тайна открита, всѣки отъ насъ остава да сѣди за правата, които има единъ бившъ дипломатически агентъ, да изкарва наявѣ телеграмитѣ; и готовъ съмъ да направи това отстъпление, че г. Маркова не го упреквамъ въ издаване на държавни тайни, щомъ като той мисли, че може да изнася тукъ телеграмитѣ, които е получилъ като дипломатически агентъ отъ Министра на Външнитѣ Работи. Обаче, азъ отъ всички най-много му благодаря за самопризнанието, което отъ името на своитѣ приятели той направи вчера тукъ.

Вториятъ въпросъ, до който се докосна пакъ г. Марковъ, е за упрека, който му се направи, че изкарва наявѣ невѣрни работи. Съ най-голъма енергия твърдя туй, което казахъ снощи, и пакъ го повтарямъ, че казаното отъ г. Маркова не е вѣрно, какво кабинетътъ на г. Грекова е заявилъ на синдиката, че не желае да влизатъ въ сила договоритѣ на покойния Стоиловъ. Туй твърдѣние нищо нѣма вѣрно въ себе си. Никога г. Грековъ, шефъ на кабинета, не е заявявалъ подобно нѣщо прѣдъ никого. И азъ апелирамъ къмъ онѣзи живи негови колеги, г. генералъ Паприковъ и почитаемия Савилевски народенъ прѣдставителъ г. Пешевъ, когото не виждамъ тукъ. . . (П. Станчевъ: Той е на митинга!) Отъ тамъ като вземе свѣтлина, ще дойде да ни каже мнѣнието си какъ заповѣдва тѣпната върху гласуването на заема. Въ всѣки случай генералъ Паприковъ е тукъ и азъ съмъ напълно убѣденъ, че той нѣма да ме опровергае. Никога г. Грековъ, или кабинетътъ му, не е заявявалъ, че е готовъ да се отрече отъ договоритѣ. (Д. Марковъ: Това азъ не казахъ!) Моля Ви се. Вие г. Марковъ, казахте го изрично, че кабинетътъ на г. Грекова заявилъ на синдиката, (Д. Марковъ: Азъ не съмъ споменалъ никакъвъ синдикатъ!) че не иска да влиза въ прѣговори. (Д. Марковъ: Не мога да зная азъ това?) Азъ ще Ви кажа откъдѣ знаете. Затуй, подиръ малко, г-нъ Марковъ, когато мѣ извикахте да ми дадете лични обяснения (Д. Марковъ: Г-нъ Начевичъ е казалъ), г. Начевичъ, споредъ свѣдѣнията, които сте добили въ Цариградъ, на сутринъта, когато срокътъ е изтекълъ, въ шествието на погребението на покойната Княгиня, билъ казалъ на г. Хеберле — (Д. Марковъ: На Адлера!) сѣ едно, на Адлера, — че не би желалъ да влизатъ въ сила тѣзи договори. (Д. Марковъ: Вѣрно!) Г-нъ Начевичъ е отговоренъ

за дѣйствиата си; той е билъ Министъръ на Търговията и Земледѣлието, а г. Грековъ е направлявалъ политиката на кабинета. И азъ Ви заявявамъ, че въ Министерския Сѣвътъ е станало дума за това нѣщо и сж чакали съ нетърпѣние да се издаде ираде да се утвърдятъ договоритѣ. Но, ако снощи се каза едно нѣщо неточно, днесъ се каза едно нѣщо непълно. Види се, че подиръ тия нѣща, които каза г. Марковъ, неговитѣ приятели му сж дали сѣвътъ да отрича една частъ отъ тѣхъ. (Д. Марковъ: Не е вѣрно! — Т. Теодоровъ: Никой не е давалъ сѣвъти!) Моля ви се, имайте търпѣние да ме изслушате. А Вие, г-нѣ Теодоровъ, най-много интересъ имате да не ме прѣкъсвате. (Т. Теодоровъ: Кой Ви прѣкъсва? Г-нѣ Марковъ Ви разказа какъ е работата, слѣдователно, нѣма какво да Ви прѣкъсвамъ.) Казахъ Ви единъ пътъ, и то е доста. Сърдишъ се, Юпитере, слѣдователно, не си правъ. (Т. Теодоровъ: Ти се сърдишъ, азъ не се сърдя). Затова, чакайте да ви кажа. Г-нѣ Марковъ днесъ ни обади, че е получилъ една депеша отъ покойния Стоиловъ, въ която се казва: „За да дамъ възможностъ друго едно правителство да се произнесе дали трѣбва да влѣзатъ въ сила тѣзи договори, или не, подадохъ оставката си.“ И г. Марковъ отъ туй заключава това, което днесъ тукъ ни обяви пакъ, че покойниятъ Стоиловъ се дезинтересиралъ отъ сѣдбата на договоритѣ и отъ ирадето, което има да излѣзе. Снощи г. Марковъ въ Народното Сѣбрание ни каза друго нѣщо: че е получилъ изрична депеша. (Т. Теодоровъ: Тѣ се четеха!) Това е лъжа! Има и друга депеша. Оставете ме азъ да кажа. И г. Воениятъ Министъръ ще потвърди това нѣщо, което азъ говоря. Снощи г. Марковъ каза, че е получилъ депеша отъ покойния Стоиловъ, въ която се говори изрично: „Понеже подавамъ оставката на кабинета, дезинтересувамъ се отъ договоритѣ.“ И това ми дойде на помощъ да дойда до онова заключение.

Снощи г. Марковъ въ сжщия разговоръ, който ми направи честъ да има съ мене, каза ми, че получилъ двѣ депеша. Чувате ли, г-нѣ Теодоровъ, понеже Вие ги знаете! Първата е г. Стоиловата телеграма до всички агенти, както и до г. Маркова, — тази, която днесъ цитира г. Марковъ. Втората депеша отъ г. Стоилова е специално до дипломатическия агентъ въ Цариградъ, въ която се казва: „Понеже кабинетътъ подаде оставка, дезинтересиране се отъ въпроса за ирадето на Султана.“ Ето коя е истината. (Д. Марковъ: Това не е сжщото!) Вие днесъ казахте противното, че Вие по умозаключение сте разбрали съдържанието на тази депеша. Тѣзи сж поправкитѣ, които имахъ да направя.

Но понеже бѣхъ замѣсенъ лично въ тази работа, понеже азъ казахъ прѣдъ васъ какъвъ моралъ, какво умозаключение трѣбва да извлѣчемъ отъ всички тѣзи нѣща, — длъженъ съмъ да ви обясня. Народната партия, чрѣзъ своитѣ оратори, твърди и до день днешенъ, и азъ върху този въпросъ

нѣмамъ право да говоря, че договоритѣ отъ 1898 г., подписани отъ г. Теодорова, сж толковъ добри, щото ако да бѣха влѣзли въ сила, уреждаше се нашето финансово положение. Прѣкрасно. Ако туй непоколебимо убѣждение е било въ душата на тѣзи министри, тогазъ, когато на смъртното легло на Княгинята молѣха г. Стоилова да остане министъръ, патриотизмътъ му налагаше длъжностъ да тури честолубието си по-долѣ отъ интереситѣ на България и да остане министъръ, и да каже: ние сме убѣдени, че България ще се избави съ тия договори и затова оставаме на постовѣтъ, за да влѣзатъ въ сила договоритѣ. Но честолубието се постави по-високо, не се почака да се утвърдятъ или да се не утвърдятъ договоритѣ, и за да се остави една слѣда отъ чувствата на министерството на народняцитѣ, постави се единъ подписъ на телеграмата, която се прати на г. Маркова, въ която се казва: ние не сме вече министри, дезинтересиране се отъ тѣзи работи. Значи, нѣма нужда да се спасява България, щомъ народняцитѣ не сж на властѣ. (Ржкоплѣскане. — Гласове: Bravo!)

Прѣдсѣдателътъ: Има думата Министърътъ на Външнитѣ Работи, г. Д-ръ Даневъ.

Министъръ Д-ръ С. Даневъ: Отказвамъ се.

Д. Цанковъ: И азъ зная малко нѣщо по тая работа. Дайте ми думата!

Прѣдсѣдателътъ: Имате думата.

Д. Цанковъ: Г-нѣ Геннадиевъ има право. Съ покойния Грековъ, когато стана кризата, три дена наредъ сѣ наедно бѣхме, и не само Грековъ, не само Князътъ, а и ние — азъ и другитѣ — проваждахме на Стоилова да продължи министеруването, докато дойде срокътъ да се приематъ договоритѣ. „Вие сте ги захванали — нека да се приематъ, че тогава напущайте“. Е добръ, г. Грековъ ходи и други ходиха да му говорятъ, ама, види се работата, г. Теодоровъ го е подбуждалъ да не приема. (Смѣхъ.) Азъ тѣй го разбирамъ. (Т. Теодоровъ: Азъ си дадохъ оставката по-рано!) Азъ зная това. (Т. Теодоровъ: Тази бѣше цѣлата аслож!) Нали всички му казваха да продължи до 20 число? И Грековъ пакъ не щѣше да приеме съставянето на Министерството, ако не бѣше се влошила болестята на покойната Княгиня; той бѣше принуденъ да приеме тогава.

Т. Теодоровъ: Понеже работата е за лични обяснения, нека кажа и азъ три думи, г-да. Договоритѣ щѣха да влѣзатъ въ сила безусловно на 19 януарий. Правителството на покойния Стоиловъ бѣше рѣшено да ги тури въ дѣйствие quand même, било съ съгласието на Султана, или безъ негово съгласие; то бѣше приготвило даже и касиеритѣ на тѣхнитѣ станции; всичко бѣше приготвено да

се заеме линията, защото това правителство имаше всичката увърненост, че договоритѣ ще бѣдатъ уговорѣни отъ Султана. За това нѣщо съществуваша прѣписка между баронѣ Маршала и неговия прѣдставител въ София, и това бѣше казано нѣколко пѣти и на г. Стоилова, и на мене устно, че договоритѣ ще влѣзатъ въ сила на 19 януарий. Баронѣ Маршалъ бѣше на аудиенция, съгласието на Султана е било получено специално по въпроса, и се приготви всичко, което е нужно, за да се изпълнятъ договоритѣ. Обаче, азъ бѣхъ този грѣшникъ, който мислѣхъ, че понеже противъ договоритѣ сѣ се въоръжили всички, понеже азъ лично най-много бѣхъ прѣдметъ на всевъзможни атаки, мислѣхъ, казвамъ, че е по-долу отъ моето достойнство да продължавамъ да бѣда министъръ и да изпълня договоритѣ, колкото и да бѣхъ увѣренъ, че тѣ бѣха прѣвъзходни, и споредъ врѣмето си, туряха лѣкъ на нашитѣ рани. И азъ, като си дадохъ оставката официално — тя е напечатана и е въ архивитѣ — казвахъ изрично, че си давамъ оставката, понеже съзираамъ, че противъ мѣроприятията, които азъ съмъ прѣдложилъ и които Народното Събрание прие, има колебания отъ всѣка една страна, като захванете отъ Държавния Глава и свършите съ нашитѣ приятели, които ни напуснаха; затова, азъ искамъ да дамъ възможностъ на Негово Царско Височество Княза, прѣди да влѣзатъ въ сила — и азъ настоявахъ още отъ началото на годината да се приеме оставката ми, и ако стояхъ 12 дни, стояхъ на сила — да повика Негово Царско Височество отговорни съвѣтници, да изучатъ работата, и ако намѣрятъ, че сѣ недобри, да ги отхвърлятъ, защото азъ не искамъ да кажатъ послѣ, че ние свързваме България, въпрѣки нейното желание, съ едни договори, които намираха, че сѣ гибелни. Азъ самъ, прѣдъ тия аларми, бѣхъ се поколебалъ и мислѣхъ, че може би други хора ще намѣрятъ друго едно срдѣство, безъ да се прави тази конверсия. Ето защо не трѣбва да се упрекава Стоиловото правителство, че то се дезинтересувало отъ тѣхната сдѣба. Отъ момента, когато цѣлиятъ кабинетъ усвои моя възгледъ и каза, че иска да остави свободата на Княза или да утвърди договоритѣ, или да ги отхвърли; отъ момента, отъ когато Негово Царско Височество почна да се свѣтѣва съ нови хора, — естествено е, че ние вече трѣбваше да се дезинтересиране отъ тѣхъ. И не можехме да настоямъ прѣдъ Султана и да кажемъ „йокъ“ да ги утвърди. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Кой ви караше да давате депеша на г. Маркова, че се дезинтересувате?) Когато се подаде депешата, азъ бѣхъ въ кабинета на Стоилова. Тя се даде вслѣдствие запитването на г. Маркова. Тогава имаше телеграма, въ която се казваше, че днесъ ще излѣзе ираде. Понеже на 15 имаше „дине“ въ честъ на Германския Императоръ, Негово Царско Височество ни моли да се държи въ тайна оставката, за да не се показва, че има криза; а пѣкъ оставката бѣше приета още на 14, но се държеше въ тайна. И, когато се получи телегра-

мата, тогазъ ние се сътихмѣ, че нашитѣ агенти не знаятъ нищо и че трѣбва да се извѣсти и тѣмъ, и тогава чакъ се даде и г. Маркову, и на другитѣ агенти тази депеша, за да имъ се извѣсти, че кабинетътъ е далъ оставка. (Д. Цанковъ: Не по договоритѣ си дадохте оставката!) По договоритѣ си дадохме оставката, защото искахме да се остави на Негово Царско Височество свобода, за да се свѣтѣва съ други.

Д. Цанковъ: Азъ зная какъ бѣше работата!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: (Къмъ оратора.) Като бѣхте въ оставка, Вие нѣмахте право да говорите отъ страна на Държавата.

Т. Теодоровъ: Колкото до упрека, който се направи, че когато Княгинята е била на издѣхване, кабинетътъ на г. Стоилова нѣмалъ самопожертвуване да остане още нѣколко врѣме да управлява България, не е основателенъ, защото, както ви казахъ, когато оставката бѣше приета, тогава Княгинята не бѣше умрѣла. Тя се помина на 19 и ние на 14-й не можехме да прѣдвидимъ, че тя ще се помине; никой не можеше да прѣдвиди това злощастие.

Най-послѣ, г-да, ако има нѣкои да се обвиняватъ, че договоритѣ сѣ пропаднали, то не сме ние. Приятелитѣ на г. Грекова имаха всичката възможностъ подиръ 19-й да възобновятъ прѣговоритѣ съ банкитѣ и, доколкото се знаеше, банкитѣ щѣха да се съгласятъ да се продължи срокътъ още 2—3 и повече дена. И байрамътъ като се минѣше, — байрамътъ се почваше на 18 или 19 — 3 дена като минѣха, Султанътъ подъ давлението на германската дипломация щѣше — макаръ че му бѣше неприятно — да се съгласи съ Министерския съвѣтъ, който бѣше издалъ вече мазматата, и щѣше да я утвърди, защото нему бѣше прѣдставена тази алтернатива, че трѣбва да се удовлетвори желанието на Българското Правителство, защото иначе българитѣ, които се нуждаятъ отъ пари, ако не се утвърди, възможно е да послѣдва неприятностъ за Портата, като се заеме безъ нейното съгласие Ориенталската линия. Това бѣше диктувано отъ тогавашнитѣ обстоятелства, защото и Австрия нѣмаше да дойде да помогне на Портата, та затуй бѣше прѣдставено на Султана, че е по-хубаво да се утвърди. Това бѣше аргументътъ. Та, казвамъ, тѣзи договори щѣха да влѣзатъ въ сила въ всѣки случай. На 22 януарий г. Теневъ ме видѣ въ Двореца на погрѣбенieto на Княгинята, и първата дума, първиятъ въпросъ, който имахъ съ него, слѣдъ като му честитихъ поста, бѣше тоя, че той ми каза: „Моето мнѣние е, че ние нѣма да намѣримъ нѣщо по-добро отъ това, което направихте вие“. И върху това той е писалъ статии въ „Търговски вѣстникъ“. Но моитѣ колеги, каза г. Теневъ, сѣ толкова ангажирани съ своитѣ критики противъ тѣзи договори, че по никой начинъ не ги искатъ, а пѣкъ азъ, казвахъ той — това *en confidence* — нѣма да

се съглася да отидемъ при никакви други банки, защото ще прѣтърпимъ фиаско. Той бѣше страшилиъ и мислѣше; че тѣзи банки сж всемогщи, и загова, казваше той, ако моитѣ колеги не приематъ тѣзи договори, не знаа какво ще направимъ, и ми се чини, че ние ще паднемъ въ единъ голѣмъ хаосъ. Отговорихъ му: „Дай Боже енергия и куражъ да имате, за да продължавате по-нататкъ, защото азъ мисля, че и безъ тѣхъ ще можете да направите нѣщо добро“. Ето какъ стоятъ фактитѣ. Слѣдователно, не трѣбва непрѣмънно да се упрекава Народната партия, задѣто не сж влѣзли въ сила договоритѣ. И, ако ние знаехме, че подиръ тия договори ще се направятъ всичкитѣ тия работи, които станаха подиръ туй, и че двѣ години по-късно ще дойдатъ други два договора, азъ щѣхъ да стоя на поста си, подъ рискъ даже да бѣда застрѣлянъ, за да осмѣстия първитѣ. Но азъ не направихъ туй, защото прѣдполагахъ, че хората, които ще дойдатъ подиръ насъ, ще се помжчатъ да направятъ нѣщо по-добро. Въ всѣки случай, азъ мислѣхъ, че нѣмаше да докаратъ по-лошо или, ако не могатъ да направятъ по-добро, ще приематъ нашитѣ договори, безъ да отиватъ да правятъ amour-propre. Събитията показаха, че по-добъръ е било да настояваме, но отидѣ да знамъ, че така е щѣло да стане.

Прѣдсѣдателтъ: Инцидентътъ е еключенъ.

Минаваме на дневния редъ, който е, както знаете, продължение разискванията по прѣдложението на правителството относително заема отъ 125.000.000 л. и пр.

Има думата г. Димитъръ Христовъ.

Н. Коваревъ: Трѣбва по-напрѣдъ докладчикътъ на комисията да докладва допълненията!

Д. Христовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Прѣди да пристѣпия къмъ прѣдмета, който ни занимава, слѣдъ изложението, което направихъ вчера, считамъ за нужно да кажа нѣколко думи за аванситѣ, които въ финансовата ни политика бѣха нераздѣлна частъ отъ заемитѣ и бѣха най-болното имъ мѣсто. Отъ вчерашното ми изложение вие сте се убѣдили, надѣя се, че финансовитѣ затруднения датиратъ отъ 3—4 години, и, по моето убѣждение, тѣ едва ли щѣха да настѣпятъ, ако заемната ни политика не се основаваше на аванситѣ, които особно се практикуваха въ 1898 и 1899 г. Аванситѣ се отгущаха отъ банкитѣ срѣщу опции, не съ цѣль да ни се помогне при трудното положение, въ което се намираше държавното съкровище, но да се заплетатъ работитѣ повече и да се създаде по-голѣмо трудно положение, и, по този начинъ, да бждемъ заставени да сключваме заемитѣ си при неизгодни условия за Държавата. Повече върху тая точка азъ нѣма да говоря.

Прѣди да пристѣпия къмъ тютюневия монополъ, дѣтженъ съмъ да релевирамъ и авторитетното мнѣние

на г. Ив. Ев. Гешова по сѣщия въпросъ, изказано прѣдъ видъ трудността на положението, думи казани прѣди петъ дни отъ това мѣсто, които бѣха оспорвани отъ г. Т. Теодорова. Г-нъ Гешовъ каза, дословно слѣдующето: „Както чухте, г-да, азъ по принципъ не съмъ противъ заема, но при чл. 25 отъ договоритѣ за заема и чл. чл. 5 и 10 отъ договора за концесията, съгласѣте се, че трѣбва много да мисли, прѣди да вдигна ржка. Азъ съмъ готовъ, ако нѣкои работи се махнатъ отъ тукъ, да почерия сила въ моя патриотизмъ, за да вдигна ржка за тѣхъ“. Г-нъ Гешовъ каза още, прѣди да свърши рѣчъта си, и слѣдующитѣ думи: „Съмъ за договоритѣ съ резервата, която направихъ, съмъ и за заема, защото банкитѣ ми вдѣхвватъ довѣрие, защото нѣма опции и защото Държавата има нужда отъ тоя заемъ“. А тъй като необходимитѣ допълнения къмъ заема, споредъ г. Гешова, се направиха още вчера, и уреждатъ тъкмо това, което вѣлнуваше него, азъ се надѣя, че той ще се постараетъ да почерни сила въ своя патриотизмъ“, за да гласува въ полза на договоритѣ; чл. 25 отъ договора за заема е уреденъ съгласно неговото искане; той се отнасяше до банкнотното обръщение, за тъй наречения *course forcée* въ врѣме на война. Прочее, опасността е отстранена. Измѣненията пъкъ, които се направиха въ договора за концесията, касающи се до правилницитѣ, наказанията, углавнитѣ и граждански санкции, сж поправени така сжщо; значи, и въ туй отношение той е удовлетворенъ. Затова азъ съмъ убѣденъ, че той ще „почерни сили въ своя патриотизмъ, да гласува за приемането на договоритѣ“.

Нека пристѣпия сега къмъ договора за тютюневия монополъ.

Г-да народни прѣдставители! Въ разискванията, които ставатъ тукъ отъ нѣколко дни, най-важниятъ споръ се състои въ туй: дали дѣйствително монополътъ на тютюня, експлоатиранъ отъ режията, трѣбва да се въведе или не. Почти всички, които говориха: и противницитѣ на договора за концесийното дружество по експлоатирането на тютюня, и неговитѣ привърженици, сж съгласни по принципъ за въвеждането на монопола; монополътъ на тютюня, експлоатиранъ отъ Държавата, съ цѣль да се откриятъ нови ресурси за нашитѣ финанси, не се отказва, нито се оспорива отъ нѣкого; борятъ се противъ идването на едно външно дружество, противъ една експлоатация на външна компания, която щѣла да ограби Държавата, щѣла да изнесе голѣми печалби, нѣмала да даде такава печалба на Държавата, каквато може да получи Държавата, ако монополътъ бѣше експлоатиранъ отъ една държавна режия. И мотивитѣ, които се излагаха, които се посочваха противъ концесийното дружество, прѣимуществено се свеждаха къмъ слѣдующето: че концесийното дружество ще има за цѣль да унищожи производството на тютюня. Нѣкои отъ ораторитѣ нарочно даже се спрѣха повече върху това. Азъ трѣбва да обсъжда, заедно съ васъ, повече тази

точка, за да покаже дали този страхъ е основателен или не. Досегашната метода не само на обработването на тютюня, на неговото производство, но и на фабрикацията му не дадоха никакви резултати, що се касае до насърчение на производството и износа на тютюня въ западноевропейскитъ тържища. Мѣстното производство на тютюня, благодарение на тая именно рутинна метода, на тая крайно нерационална система, не успѣ да стане важенъ изворъ за народното богатство; въ продължение на 10—15 години, то се е движило почти въ едни и сѣщи размѣри, безъ да може да напредва. Така напр., отъ 1889—1900 г. сѣ били засѣти слѣдующето число декари съ тютюнъ. Въ 1889 г. — 2.400.000 кгр., въ 1890 — 2.800.000 кгр. тютюнъ. Въ 1889 г. сѣ получили отъ продажбата на бандеролъ 2.461.080 л., — декаритъ и килограмитъ послѣ ще каже, — въ 1890 г. — 2.700.000 л., въ 1891 г. — 5.000.000 л., въ 1892 г. — 6.000.000 л., въ 1893 г. — 7.000.000 л., въ 1894 г. — 9½ милиона лева, въ 1895 г. — 9.500.000 л., въ 1896 г. — 8.000.000 л., въ 1897 г. — 9.000.000 л. — въ 1898 г. сѣ били получени отъ бандерола 10.000.000 л., а въ 1899 г. — 9.000.000 л. Приходътъ на Държавата отъ бандерола въ 1900 г. е падналъ на 6.000.000 л. Това показва, че приходитъ отъ бандеролното право сѣ се колебаели, съ нѣкои изключения, между 7—8 милиона. За да се убѣдите, че досегашната система на обработване и фабрикация на тютюня не е била насърчителна, вамъ не остава друго, освѣнъ да сравните слѣдующитъ данни. Въ 1890 г. сѣ били засѣяни 19.000 декари, които сѣ дали едно производство въ размѣръ на 1.000.000 кгр. тютюнъ; въ 1891 г. сѣ били засѣяни 24.000 декари и дали производство 1.000.000 кгр.; въ 1892 г. сѣ били засѣяни 29.000 декари — кръгла цифра — които сѣ дали едно производство 2.000.000 кгр.; въ 1893 г. сѣ били засѣяни 27.000 декари, които сѣ дали производство 2.000.000 кгр.; въ 1894 г. сѣ били засѣяни 23.000 декари, които сѣ дали едно производство въ размѣръ на 1.000.000 кгр.; въ 1895 г. сѣ били засѣяни 41.000 декари и дали производство 1.955.000 кгр.; въ 1896 г. сѣ били засѣяни 33.000 декари, които сѣ дали производство 1.681.000 кгр.; въ 1897 г. сѣ били засѣяни 16.000 декари, които сѣ дали едно производство въ размѣръ на 1.000.000 кгр. Отъ тази година настѣпва увеличение на производството, именно, въ 1898 г. е било засѣто два пѣти по-големо пространство съ тютюнъ, 35.000 декари, които сѣ дали 3.000.000 кгр.; въ 1899 г. сѣ били засѣти 47.000 декари, които сѣ дали 3.760.000 кгр. Но, г-да народни прѣдставители, което е важно, че докато въ послѣднитъ години — 1898-1899 — се забѣлѣзва чувствително нарастване на производството, било относително засѣдитъ пространства, било относително полученото производство, което се е удвоило, замечателното, бандеролната консомация на тютюня си остава въ сѣщия размѣръ, както и прѣдишнитъ

години: тя се е колебала между 1—1½ милиона или 1.800.000 кгр. Ако въ послѣднитъ двѣ години тютюневото производство се е удвоило, а консомацията е оставала сѣщата, то, пита се, разликата въ размѣръ 2.000.000 кгр. дѣ е отишла? Сигурно, нея би трѣбвало да намѣримъ въ експорта на съответствующата година. За съжаление, цифритъ, които въ статистиката показватъ експортната ни търговия, не откриватъ тайната. Въ 1898 г. износътъ на тютюня е възлизалъ едва на 48.000 кгр., а въ 1899 г. на 65.000 кгр., срѣщу записанъ тютюнъ въ размѣръ на 2.000.000 кгр. Явно е, че голѣма частъ отъ тютюневото производство е послужила за прикрита продажба, че тя е отишла въ контрабанда. Виждате, слѣдователно, че настоящата система на тютюневото производство и фабрикацията на тютюня не е насърчавала производството, на тютюня, а го е задържала почти въ едни и сѣщи размѣри, защото, както казахъ и по-прѣди, числото на декаритъ се е колебало между 25—30.000 въ продължение на 10 години, а производството — между 2—3.000.000 кгр. Дали сега, ако се въведе режията, ако у насъ се установи едно дружество за експлоатирането на монопола, производството, което не е направило никакъвъ напредъкъ, ще бѣде унищожено? И вчера казахъ, че компанията би имала интересъ да унищожи производството само въ такъвъ случай, ако бѣше сигурна, че ще намѣри толковъ низки цѣни на тютюня отъ сѣсѣднитъ монополни държави, които да ѝ отгърватъ и да сѣ по-долни отъ цѣнитъ на нашитъ тютюни. Монополътъ на тютюня въ Турция, Ромѣния и Сърбия не прѣдставлява обаче такива стодни условия, тъй като цѣнитъ и въ едната, и въ другата сѣ по-високи отколѣто у насъ. Нѣщо повече: ромѣнскитъ и сръбскитъ монополи иматъ нужда за своята консомация да се снабдяватъ съ чуждестраненъ тютюнъ въ значителни размѣри; производството пъкъ на Турция намира твърдѣ стодни дебунета въ заграница, които принасятъ голѣма полза на тютюневото производство и повдигатъ цѣнитъ до такава степенъ, за да не имъ отгърва да продаватъ у насъ съ низка цѣна. Опасенията, слѣдователно, че концесионното дружество щѣло да си тури за цѣль унищожението на производството, сѣ абсурдни. Но особена опасностъ възбужда въ нѣкои отъ г. г. прѣдговорившитъ слѣдующето обстоятелство: че на монополното дружество се прѣдоставяло правото да опрѣдѣля цѣнитъ, и то, възползувано отъ тая свобода, ще отиде дотамъ, че ще дава такива цѣни на производителитъ, съ които тѣ едва ще живѣятъ, само да вегетиратъ днесъ за утрѣ, и по такъвъ начинъ щѣло да ограничи въ съвършено тѣсни размѣри производството. Г-да народни прѣдставители! За съжаление е, че при обсъждането на такива важни въпроси, като настоящия, у насъ липсватъ официални данни, за да можемъ по-широко да се произнесемъ по въпроса. Азъ се старяхъ да намѣря данни сериозни, относително покушната цѣна на тютюня у насъ, но не можахъ да намѣря. Отъ из-

слѣдванията, обаче, които направихъ между самитѣ фабриканти на тютюня, които сж заинтересованитѣ въ случая, излиза, че цѣнитѣ на петото качество, което е най-важно за консомацията, тъй като тя възлиза на 1.000.000 кгр., при обща консомация отъ 1.800.000 кгр., се колебаятъ между 60—80 ст., а само въ нѣкои случаи до 90. Но при настоящата система на фабрикация, при днешното положение на тютюневата търговия, тия цѣни, сравнително по-високи, сж само за твърдѣ отдѣлни случаи. Обикновено става тъй: тютюневиятъ фабрикантъ отива на мѣстопроизводството и купува такова само количество, колкото е потребно за фабриката, и само за него той дава цѣни въ размѣръ на 60—80 ст. Какво става, обаче, съ останалото количество отъ производството на тютюня въ даденъ районъ, въ даденъ окръгъ, околии или село, дѣто тютюньтъ е останалъ закупенъ отъ тютюневия фабрикантъ? Това именно количество, което възлиза на много по-голѣми размѣри, отива въ контрабанда, която се развива въ такива голѣми размѣри, щото почти надминава фабриката консомация. Азъ съмъ изслѣдвалъ лично цѣнитѣ на тютюня и съмъ констатиралъ, че въ цѣлъ редъ околии, дѣто се закупува отъ фабрикантитѣ, цѣнитѣ му падатъ до 40, 30 и даже е имало случаи, като въ Разградъ напр. сега, дѣто тѣ сж паднали до 25 ст. При настоящето положение, при настоящия начинъ на фабрикация на тютюня, слѣдователно, не съществува абсолютно никакво насърчение на производството. И азъ констатирамъ слѣдующия фактъ, че опрѣдѣлянето на цѣнитѣ сравнително зависи отъ тая произволностъ, отъ каквато обикновено се ръководятъ фабрикантитѣ у насъ. Дали сега концесионното дружество, което би се установило у насъ, не ще иде по-далечъ, дали то не ще унищожи производството на тютюня и дали не ще даде още по-низки цѣни? За онѣзи, които разсѣждаватъ сериозно, тази опасностъ би съществувала само при слѣдующитѣ условия: ако концесионното дружество имаше изключителното право да опрѣдѣля самѣ числото на декаритѣ, които трѣбва да се съятъ, и ако производениятъ тютюнь се продаваше изключително на него, на неговитѣ магазини, или, съ други думи, ако въ концесионния договоръ имаше ясни постановления, които да прѣдвиджатъ тѣзи ограничения. Подобно нѣщо, обаче, не съществува. Постановленията сж тъкмо противни. Наистина, че концесионното дружество опрѣдѣля цѣната на тютюня, който ще се произвежда въ даденъ районъ, но, най-важното, тютюньтъ остава свободенъ за износъ. Най-важниятъ елементъ за регулирането на цѣнитѣ, конкуренцията, остава въ сила. Производителитѣ, които не биха намѣрили смѣтка за да продадатъ тютюня си на режията, ще могатъ да го продадатъ на експортъоритѣ, били тѣ самата режия, частни лица или компании, като ония на прочутитѣ въ Македония къщи на „Херцогъ“, „Алатини“ и пр. Ако конкуренцията, която ще опрѣдѣля цѣнитѣ на тютюня, остава въ пълна сила и занаяпрѣдъ,

ако економическиятъ принципъ на „спроса“ и „прѣдложения“ не се убива, регулирането на цѣнитѣ ще става правилно и, главно, за интереситѣ на самитѣ производители. Докогато свободата на износъ се запазва, докогато тютюнитѣ ще намиратъ по-високи цѣни въ западноевропейскитѣ тържища, опасността, която се изтъкваше, е неоснователна.

Азъ ще ида, обаче, г-да прѣдставители, още по-далечъ; азъ ще ида дотамъ, за да се съглася, че на концесионното дружество трѣбва да се прѣдоставятъ тия права и по други съображения. Вие видѣхте отъ изложението ми, че въ продължение на 10 години тютюневото производство се е движило у насъ въ едни и сѣки граници, безъ да покаже чувствителенъ напрѣдѣкъ. Кои сж причинитѣ на това? Защо експортната ни търговия не открива лукративни дебунета на тютюнитѣ, щото, като осигури по-високи цѣни, да насърчи производството, да го дигне въ много по-голѣми размѣри отъ днешнитѣ? По тая проста причина, защото тютюнитѣ, изкарванъ отъ производителитѣ, не е търговска стока, едно, че има твърдѣ голѣми недостатѣци въ обработването, които увеличаватъ въ голѣмо количество никотина въ него, който влошава качеството му и го обезцѣнява, и, друго, че настоящата система на обработване не може да даде правилна ферментация на тютюнитѣ, не може да даде отговаряюща за западноевропейскитѣ пазари сортировка, амбалажъ и пр. Слѣдователно, експортната ни търговия съ тютюнитѣ не може да се развие въ такъвиз голѣми размѣри, каквито имаме право да очакваме при благоприятнитѣ инакъ условия за тютюневото производство въ страната ни. И при таквоязъ положение на работитѣ ще има ли концесионното дружество интересъ да унищожи тютюневото производство у насъ? Явно че не. То не може да доставява отъ пийдѣ тютюни съ по-долни цѣни отъ нашитѣ. Но то има и интересъ не само да го не унищожи, но и да го развие колкото е възможно въ по-голѣми размѣри. Концесионното дружество би имало голѣмъ интересъ да извлѣче голѣма частъ отъ печалбитѣ си не само отъ експлоатацията на фабрикувания тютюнь, но прѣимуществено отъ експорта на тютюня; колкото въ по-голѣми размѣри то ще развива тютюня, толкова по-голѣми ще бѣдатъ и неговитѣ печалби. Въ туй отношение фактитѣ сж за въ полза на насъ — привърженицитѣ на договоритѣ. Въ послѣднитѣ деветъ мѣсеца на настоящата година, износътъ на тютюня се е увеличилъ почти на 1 милионъ килограма и на стойностъ около 800.000 л., тогазъ когато въ по-прѣжнитѣ години той едва е достигалъ до 200.000 л. Благодарение на компаниитѣ на „Херцогъ“, „Алатини“ и др., които се появиа въ нашия пазаръ, експортниятъ тютюнь намѣри по-голѣми дебунета. Концесионното дружество, което има твърдѣ голѣми връзки съ Западна Европа, което ще внесе рационалностъ въ производството ни, което ще положи всички грижи, щото мѣстниятъ тютюнь да отговори на всички

изисквания на европейския пазар, не само не ще унищожи производството, но ще го и настръчи въ голѣми размѣри, за да си осигури поголѣми печалби отъ експорта, и така ще създаде поголѣми извори за поминѣтъ на голѣма частъ отъ населението. Ето защо казвамъ, че тази опасностъ, която виждатъ нѣкои отъ нашитѣ другари, не е основателна.

Единъ отъ другаритѣ ни, г. Козаревъ, ме запита зчера: нѣма ли да има опасностъ отъ туй, че компанията ще почне да внася съвсѣмъ недоброкачественъ тютюнъ отъ Турция, и по този начинъ да влоши качеството на консумирания тютюнъ у насъ? Моятъ отговоръ е слѣдующиятъ. Компанията, първо, не ще има възможностъ да направи това, тъй като въ договоритѣ е опрѣдѣлено, че $\frac{4}{5}$ отъ консомацията ще се доставява отъ мѣстното производство, а само $\frac{1}{5}$ отъ вънъ. Ако бихме д-пуснали, вънъ отъ това, противното, би значило да признаемъ, че компанията ще употребява всички сръдства на единъ нечестенъ търговецъ, за да компрометира собственото си дѣло, на което гради печалбитѣ си, за да докарава доброкачествени тютюни. Това не е възможно и отъ самата практика въ Турция. Обикновено тамъ се добива отъ единъ стрѣкъ отъ 7 до 8 листа, отъ които се изкарватъ 3—4 категории тютюнъ. Листата, които се поженватъ обикновено прѣзъ августъ и въ първитѣ дни на септемврий, се събиратъ и складиратъ; на стѣблата оставатъ, обаче, нѣкои листа, отъ които може да се изкарава тоя недоброкачественъ тютюнъ, който кара г. Козарева да се плаши. Отоманската режия, обаче, сама не е приятелъ на тия сортове тютюнъ; обикновено тя ги закупува съ най-нищожна цѣна, въ размѣръ отъ 15 до 25 ст. оката, събира ги и ги изгаря, само и само да не настръчава контрабандата и да гарантира по-добри интереситѣ си. Ето защо, азъ мисля, че тази опасностъ едва може да съществува; напротивъ, фактитѣ говорятъ противното. Додѣто режията още не бѣше установена, производството на Турция бѣше слабо и ограничено; но слѣдъ като тѣя организира своитѣ работи, износътъ не само не падна, но се разви въ твърди голѣми размѣри. Износътъ на тютюня отъ Турция до 1889 г. бѣше извънредно слабъ; той се колебаеше въ сжитѣ размѣри, въ които се колебае днесъ и у насъ: между 400—500 хиляди килограма; режията имаше интересъ отъ по-добро обработване тютюня; тя взе мѣрки за рационалната ферментация, по-доброто сортироване на тютюня и въобще направи всичко, щото експортируемиятъ тютюнъ да отговаря на условията на западноевропейскитѣ тържища; така, тя успѣ да осигури на турския тютюнъ изгоденъ пазаръ и направи отъ турския тютюнъ въ истинския смисълъ на думата търговска стока; производството почна да се увеличава, износътъ да расте въ голѣми размѣри, щото въ послѣднитѣ години даде крупната сума за експорта 20.000.000 л., отъ които прѣди 25 години търговията на Турция

бѣше лишена. Такъвъ, прочее, е езикътъ, г-да народни прѣдставители, на фактитѣ, които занимаватъ малко тукъ мнозина отъ нашитѣ другари. Наистина, че въ извѣстни каази въ Турция, за които говорѣхъ и нашиятъ другаръ г. Кънчовъ, производството на тютюня бѣше ограничено и почти унищожено, но то се направи нарочно, и то само въ ония каази, въ които се обработваха най-доброкачественитѣ тютюни, които компрометираха търговията и служеха на контрабандата; но едноврѣменно съ това се употребиха най-голѣми старания за културата на доброкачественитѣ тютюни, особено въ Македония, въ околноститѣ на Ксанти, Сересъ, Драма и т. н., и отъ тогава производството начена да се развива и да дава на Турция значителни приходи.

Г-да народни прѣдставители! Особено внимание се обърна отъ нѣкои прѣждеговоривши върху голѣмитѣ печалби, които дружеството щѣло да извлѣча отъ експлоатацията. Споредъ изчисленията, направени, обаче, отъ г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи въ финансовата комисиия, слѣдъ като приспадаше разносикитѣ на дружеството, за погашение на капиталата, за резервни фондове, за тантиемитѣ и пр., се виждаше, че отъ 1 милионъ приходъ бруто, на дружеството ще останатъ само 221.000 л.; но тѣя господа възразиша, че съ допълнителнитѣ печалби, сир. съ тантиемитѣ въ размѣръ на 20%, дружеството ще увеличи дохода си отъ 221.000 л. на 417.000 л. Азъ ще отговоря на това тъй пакъ, като вземемъ за основа приходитѣ, които се получаватъ отъ страна на отоманската режия въ Турция. Слѣдъ като въ Турция бѣше уредено дружеството за експлоатиране на тютюнитѣ, уговори се, че печалбитѣ отъ монополната фабрикация ще се разпрѣдѣлятъ така: 30% за държавата — а не 65%, както у насъ, — 35% за отоманскитѣ дългове и 35% за дружеството. Така щото, алюзията, която се прави често върху експлоатацията на тютюня отъ монополното дружество въ Отоманската Империя, че осигурява много голѣми права, не е основателна.

Тѣзи ми бѣха бѣлѣжкитѣ, г-да народни прѣдставители, които имаше да направи относително монополното дружество, което, споредъ договоритѣ, би трѣбвало да експлоатира въ бѣдѣще тютюневата индустрия у насъ.

Но прѣди да свърша, позволѣте ми още нѣколко бѣлѣжки относително възраженията, направени отъ г. Калцова, който ви заявяваше, че не билъ противъ заема, даже го считалъ за наложителенъ, но въгсто да се даде за гаранция монополътъ на тютюня, той иска да се заложатъ митницитѣ. Позволѣте ми да вѣрвамъ, че именно залагането на митницитѣ би повело къмъ оня външенъ контролъ, противъ който сме викали всички; защото залагането на митницитѣ прѣдполага непрѣмѣнното намѣсване въ чисто вжтрѣшнитѣ работи на външни лица, които ще се турятъ начело на митницитѣ и на които ще бѣде прѣдоставена оцѣнката на стокитѣ; залагането на митни-

цитѣ въ економическо отношение е, освѣтъ това, много по-опасно, тъй като митническото дѣло се намира въ много по-тѣсна връзка съ народното производство и стопанство, отколкото монополната експлоатация на тютюня, която досѣга данъчните интереси на Държавата, бандерола, мурурието и октроата.

Въ заключение, ето моитѣ погледи по занимаеми ни въпросъ: не виждамъ другъ изходъ отъ финансовитѣ затруднения, създадени въ продължение на 4—5 години, и считамъ, че срѣдствата, които ни се прѣдлагаха отъ страна на нѣкои прѣдставители, не сж нито практически, нито цѣлесобразни; тѣхното разрѣшение финансовата криза ще докара по-голѣми усложнения, а затова и още по-неблагоприятни условия за нашия кредитъ; отлагането на финансовитѣ затруднения не е разрѣшение на кризата; считамъ, че договоритѣ, при условията, до които се докара Държавата ни, сж необходими, за да можемъ да изчистимъ летицитѣ си дългове, да консолидираме финанситѣ на Държавата, да ни бѣде възможно да отстранимъ дефицититѣ отъ бюджетитѣ, да възстановимъ, най-сетнѣ, държавния кредитъ, щото, по тоя начинъ, да подготвимъ пжтя за една истинска конверсия, съ която да облекчимъ анюитетитѣ на държавнитѣ дългове, а съ това и по-голѣмата солидностъ на държавното ни стопанство. (Ръкоплѣскане отъ лѣвицата.)

Прѣдсѣдателътъ: Има думата г. Димчевъ, като докладчикъ на комисията, на която се прѣспратиха снощи допълнителнитѣ прибавки къмъ договоритѣ.

Докладчикъ В. Димчевъ: Г-да народни прѣдставители!...

Министъръ М. Сарафовъ: На допълненията не се прави докладъ. Правихте ли докладъ върху прѣдпжнитѣ допълнения?

А. Краевъ: Правени сж.

Министъръ М. Сарафовъ: Дозволѣте ми да Ви кажа, че по-прѣди имаше едни други допълнения, които не се докладваха; тъй щото и тия допълнения нѣма нужда да се докладватъ.

Н. Козаревъ: За ония нѣмаше рѣшение отъ Събранието да се прашатъ въ комисията.

Министъръ М. Сарафовъ: Още по-голѣмо доказателство, до каква степенъ е непослѣдователно Събранието. Азъ моля да се не прѣкъсва дневниятъ редъ. Когато се докладва цѣлиятъ договоръ, тогава ще чуемъ мнѣнието на комисията и по тия допълнения. Сега да се продължатъ дебатитѣ. Азъ моля Прѣдсѣдателството да не позволява това нѣщо.

П. Станчовъ: Да, да, по-послѣ да стане това докладване.

Министъръ М. Сарафовъ: Азъ повтарямъ още единъ пжтъ, че комисията, ако има да докладва, да докладва, когато се приключатъ дебатитѣ; нѣма какво да докладва за отдѣлни прѣдложения и за отдѣлни измѣнения. Азъ ви напомнямъ още единъ пжтъ за измѣненията и допълненията, които се дадоха прѣди нѣколко дѣня и които нито прѣпжхме въ комисията, нито искахме по тѣхъ докладъ. Азъ мисля, че Народното Събрание трѣбва да остане послѣдователно на себе си и да се докладватъ тия допълнения тогава, когато му е врѣмето, а не сега.

А. Краевъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣдпжнитѣ добавки не бѣха отъ сжщото естество, както ония, които се раздадоха снощи. Тѣ бѣха само поправка на допуснатитѣ печатни погрѣшки въ френския текстъ.

Министъръ М. Сарафовъ: Това не е вѣрно, г-нѣ подпрѣсѣдателю, защото вие имате цѣла редакция относително печалбитѣ.

А. Краевъ: Протестирамъ г-нѣ Министре на Вжтрѣшнитѣ Работи, защото азъ никога не казвамъ невѣрни работи въ Събранието, и пѣмате право да ме оскѣрбявате! Вие внесохте поправки въ френския текстъ, който е и мѣродавенъ въ случаи. (Министъръ М. Сарафовъ: Не е истина! Имате цѣла редакция!) Съжалявамъ, че не знаете това, което сте внесли! Съжалявамъ, че правителството не знае това, което е внесло въ Камарата! Ние имаме само поправки въ френския текстъ, а не въ българския текстъ. Сега азъ ще ги донеса! (Излиза.)

А. Франгя: Дайте отидѣхъ, г-нѣ прѣдсѣдателю.

Прѣдсѣдателътъ: (Звъни.) Давамъ 5 минути отидѣхъ.

(Слѣдъ отидѣхъ.)

Прѣдсѣдателътъ: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Моля докладчика г. Димчевъ да заеме мѣстото си.

Докладчикъ В. Димчевъ: Г-да народни прѣдставители! Финансовата комисия тази сутринъ разгледа допълнителнитѣ поправки къмъ договора за 125-милионния заемъ, за концесията на тютюня и пр. Тѣзи допълнителни поправки комисията разгледа по два начина. Първо. Понеже тѣ се отнасятъ къмъ чл. 25 отъ договора за заема и къмъ чл. 5 отъ концесионния договоръ за съучастната режия на българскитѣ тютюни, комисията обсъди: тия допълнителни поправки внасятъ ли нѣкакви подобрѣния въ условията на тѣзи членове или не? Второ. Комисията обсъди: слѣдъ тия допълнителни поправки, договоритѣ придобиватъ ли условия да бждатъ приемливи или не?

По първия въпросъ комисията единодушно рѣши, че тѣзи допълнителни поправки внасятъ едни по-

добрѣния на казанитѣ два члена. Относително размѣра на тѣзи подобрѣния имаше разногласие: единъ казваше, че тѣ сж твърдѣ незначителни, другъ казваше, че тѣ сж малки, трети казваше, че тѣ сж доста добри. (Д. Цанковъ: Защото не разбиратъ нито единтѣ, нито другитѣ!) Какви бѣха съображенията на господата, които при тия условия изказаха това си заключение, азъ нѣма да ги излагамъ, защото съображенията имъ бѣха доста пространни и много. Тѣ сж народни прѣдставители, които засѣдаватъ тукъ, и всѣки отъ тѣхъ има воля и свобода да взема думата и да се изкаже тукъ отъ трибуната. Понеже ми се каза накъсо да докладвамъ, азъ считамъ, че ще бѣде отнемане на скъпото врѣме да се силая да взема тѣхнитѣ аргументи и да ги излагамъ тукъ прѣдъ васъ.

По втория въпросъ комисията рѣши, че тия измѣнения и тѣзи допълнителни поправки не правятъ договоритѣ да бѣдатъ приемливи. Така сжщо съображенията, по които тѣ дойдоха до това заключение, бѣха доста и тѣхъ намирамъ за ненужно да ги излагамъ, тъй като важно е и вие искате да знаете само, какво е заключението на комисията. Ще ви кажа само, че по този въпросъ комисията рѣши не единодушно, а съ болшинство на гласовѣтѣ. При гласуването се намираха 10 души, и отъ тия 10 души единъ се въздържа да гласува, двама гласуваха, че договоритѣ трѣбва да се приематъ при тѣзи допълнителни поправки, и 7 гласуваха, че, и при тѣзи поправки, договоритѣ трѣбва да се отхвърлятъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсния центръ.)

Прѣседателътъ: Слѣдъ това има думата Кулскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Алексъ Филиповъ.

А. Филиповъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ вѣрвамъ, че ще направя впечатление, че отъ Демократическата партия, съ изключение на г. Каравеловъ, пръвъ съмъ азъ, който вземамъ думата да говоря за приемането на договоритѣ. (Гласове: По-високо!) Колкото ми е гласътъ, толкова ще говоря! Пръвъ се явявамъ и смѣтамъ, че съмъ длъженъ да направя това нѣщо. Длъженъ съмъ да направя това по нѣколко съображения: първо, че въ днитѣ, когато нашитѣ довчерашни и сегашни другари се намиратъ въ едно тежко положение, неморално е да ги напускаме, за да се избавимъ отъ една въображаема отговорностъ, а трѣбва да продължаваме да вървимъ съ тѣхъ, защото, основанъ на маса факти, на изучаването цѣлия животъ на тѣзи другари, които сж сега министри, азъ съмъ дошълъ до непоколебимото убѣждение, че тѣзи хора не сж въ състояние да принесатъ никаква врѣда, никакво зло на Отечеството ни, но добросъвѣстно сж се грижили да извлѣкатъ Отечеството ни отъ тази пропастъ, въ която сж го тикнали тѣхнитѣ прѣдшественици.

Давамъ декларации още въ началото на рѣчта си, че въ продължение на сжщата рѣчъ азъ никакъ нѣма да забравя, нѣма да изпусна изъ прѣдъ видъ,

че Народното Събрание не е театъръ; никакъ нѣма да изпусна изъ прѣдъ видъ, че тукъ се говори за нареждането на Държавата. Не се възпроизвеждатъ нѣкакви събития изъ обществения или частния животъ на когото и да е, и затова, казвамъ, не се въодушевявамъ отъ ржкоплѣскания, ржкоплѣскания, които толкова евтини станаха въ нашата Камара, които се даваха най-щедро и тамъ, дѣто имаше мѣсто, и тамъ, дѣто нѣмаше мѣсто, и за хатѣра на които даже се прѣнесе една малка сцена отъ Виенския Райхстагъ въ нашето Събрание, за хатѣра на които ржкоплѣскания; азъ мога да констатирамъ, че се употреби езикътъ на депутатитѣ Волфъ и Шенереръ въ нашата Камара.

Казахъ, че ржкоплѣсканията бѣха много евтини, много щедро се раздаваха, дори толкова щедро, щото, когато г. Ризовъ слизаше отъ трибуната, той се очудваше какъ не сж ржкоплѣскали и нему. (Д. Ризовъ: Никой не се е очудвалъ! Недѣйте закача личности!) Азъ искамъ да говоря какво впечатление правятъ ржкоплѣсканията тогазъ, когато се говори, че народътъ ще се пороби и че народътъ се продава, и се продава отъ онѣзи, които цѣлятъ народъ има довѣрието да ги постави на това мѣсто. Слѣдъ като този народъ изучи достоинства всестранно, въ всички отношения, слѣдъ дѣятелността на тия хора, намѣриха се хора, за хатѣра на ржкоплѣсканията, да говорятъ, че тѣ поробватъ и продаватъ България! Въ днитѣ на изпитание, въ които се намиратъ нашитѣ другари, доблестъ винаги се е смѣтало, ако бждешъ съ тѣхъ рамо до рамо, да не ги напущашъ, само за да запазишъ една популярностъ, която надали сѣществува, и, второ, да се избавишъ отъ една въображаема отговорностъ. Въ Камарата винаги трѣбва да прѣобладава хладниятъ разсѣдѣкъ. Финансови и политико-економически въпроси се разглеждатъ и тѣ нѣматъ нищо общо съ чувствата, не съдържатъ нищо сантиментално вътрѣ, тѣ сж сухи цифри, които трѣбва да се въодушевятъ, на тѣзи цифри трѣбва да се даде възможностъ да говорятъ и тѣ сами да убѣждаватъ хората, а не ние да убѣждаваме депутатитѣ. Цифрата такава претенция има; тя не може други претенции да има.

Казахъ по-прѣди, че съмъ длъженъ да направя това, т. е. да говоря за приемането на договоритѣ, защото, моля да го запомните всички, не съмъ отъ вчера въ тая партия. Отъ младитѣ си години — сега съмъ на 42-годишна възраст — отъ своята 20-годишна възраст съмъ съ г. Каравелова въ всички политически борби, които станаха. Въ всички политически борби съмъ участвувалъ, никога не съмъ се дѣлилъ отъ него и, слѣдователно, имамъ претенцията да му зная всичкитѣ положителни и отрицателни качества така, както сж. И, както казахъ и по-прѣди, въ днитѣ на изпитание, въ които се намира, не искамъ да бѣгамъ, не искамъ да го напущамъ и, каквото се случи съ него, каквото се случи съ онѣзи другари, които искатъ да го поддържатъ, нека се случи и съ мене. Нека нѣкои

изъ тази Камара излъзнатъ съ лаврови вѣнци и нека мене посрѣщнатъ съ тояги! Азъ ще го прѣтърпя. Тѣй разбирамъ азъ длъжността си, защото и азъ съмъ единъ, който е принесълъ малко, за да се издигне тая партия, и който нѣма да позволи така евтино да търгуватъ съ нея. Говоря го, защото партийната етика, освѣнъ общочовѣшката етика, изисква това. Азъ ще бѣда откровенъ. За откровеностъ съ откровеностъ отплащамъ. Ще обясня тукъ, защото може да стане нужда и по-нататъкъ да се обясняваме прѣдъ нашитѣ избиратели, какъ е излъзнала опозицията противъ тия договори и какви сж побужденията на всички, които сж се обявили противъ тѣхъ.

Още отъ началото казахъ, че ще гласувамъ „за“. Това en parenthesis казано. Своего убѣждение не съмъ черпилъ въ „Червенъ Ракъ“; не съмъ искалъ никого да слушамъ, а съмъ проучилъ самъ цифритѣ и, доколкото ми стига умътъ, доколкото съмъ запознатъ съ работата — нѣмамъ претенцията да убѣждавамъ друго, — дошълъ съмъ до убѣждението, че трѣбва да се приематъ договоритѣ, защото положението не може да се избави друго-яче. Казахъ, че не съмъ искалъ да слушамъ какво се говори въ „Червенъ Ракъ“ и никакви политически личности въ Камарата отъ тѣзи, които говориха противъ, тѣзи, които обществото смѣта за авторитети, не искамъ да слушамъ, защото азъ прѣстанахъ да вѣрвамъ въ добросвѣстността на когото и да е, защото имамъ факти. Не вѣрвамъ никому! (Е. Начевъ: Значи, не вѣрвате и себе си.) Моля! — Толкова повече, когато и г. Гешовъ излъзе да изопачава фактитѣ, които поне въ една камара трѣбваше да се прѣдставятъ въ тѣхния дѣйствителенъ видъ, поне тамъ да нѣма изопачавания. Когато г. Гешовъ говорѣше за договоритѣ, помнете, че изтъкна единъ мотивъ, който, ако намѣрише оправдание въ дѣйствителността, този мотивъ можеше да поколебае много хора за приемането на режията. Г-нъ Гешовъ твърдѣше най-авторитетно, слѣдъ като изучилъ много хубаво единъ нѣмски авторитетъ по тютюневия монополъ — Левенщайнъ, че, споредъ изслѣдванята на този економистъ, въ Португалия културата на тютюня била унищожена, защото билъ въведенъ такъвъ монополъ, какъвто се иска да бѣде въведенъ и у насъ. Това го твърди г. Гешовъ и, на основание на този мотивъ, той е противъ режията. Когато г. Д-ръ Ходжевъ излъзе съ съчинението на самия Левенщайнъ и го покани да прочете, че тази култура не е била съсипана отъ монопола, но отъ това, защото сж намѣрили за по-добъръ да се замѣни тя съ друга култура, а именно съ лозарската, г. Гешовъ има наивността да каже: азъ бѣхъ чулъ това нѣщо отъ г. Кънчова. Ето какъ сериозно се разглеждатъ въ нашата Камара договоритѣ, за които разтърбуха по вѣстникитѣ, че сж съсипателни! Това ще направи и публиката да разбере доколко сериозно сж се разглеждали тѣзи договори тукъ и доколко добросвѣстни мотиви сж се изнесли за потвърждението на тѣхното мнѣние. Казахъ го,

че си играемъ; партийнитѣ интереси прѣди всичко сме поставили на пръвъ планъ и затова въ рѣшитѣ — само за единъ ще направя изключение и смѣтамъ за морална длъжностъ да го направя, за да видите, че само единъ ораторъ е дѣйствително най-добросвѣстенъ и азъ ще го посоча послѣ — всичкитѣ други сж дѣйствували въ полза на своитѣ партийни интереси.

Казахъ отначалото, че не съмъ искалъ да изслушвамъ никакви политически личности тукъ, въ Камарата, за това, и дойдохъ до убѣждение, че съмъ правъ, и вие ще се убѣдите въ печалната истина, че е така.

Когато се раздадоха договоритѣ и се прочетоха, бай Юрданъ Теодоровъ най-напрѣдъ каза, че договоритѣ сж приемливи, положението ужасно и не може друго-яче; не сж тия хора виновни за това, (Д. Христовъ: Така бѣше!) Тамъ бѣше и г. Саллабашевъ и прѣвеждаше му нѣкои работи, които не разбираше добъръ. (Ю. Теодоровъ: Това не е истина! Стоитѣ стенографическитѣ протоколи! Не съмъ казалъ това. Казалъ съмъ, че не съмъ си съставилъ мнѣние; всѣки да си отвара очитѣ, договоритѣ е французи — стѣгнатъ, всѣки да си отвара очитѣ и да каже мнѣнието си свѣстно и азъ ще си кажа мнѣнието! Азъ не бѣхъ си съставилъ мнѣние, затова се и въздържахъ тогава!) И въ бюфета сме говорили и това могатъ да го потвърдятъ мнозина, защото и други хора случайно бѣха тамъ. (Д. Ризовъ: Въ бюфета и Дѣдо Цанковъ казваше, че е за, но тукъ ще вотира противъ.) Азъ не говоря за тѣзи, които сж говорили между депутатитѣ да се приематъ договоритѣ. Д. Христовъ: Кажете за Кочо Калчовъ! Г-нъ Калчовъ най-напрѣдъ като прочете и изучи договоритѣ — всички бѣхме на мнѣние, че той най-напрѣдъ е схваналъ сжщността на тази материя, която се третира въ договора, — г. Калчовъ отиде да агитира прѣдъ подпрѣдсѣдателитѣ Краевъ и Кънчовъ за приемането на договоритѣ, а подиръ това, като взе думата, говори противъ. Това сж мнѣнията на нашитѣ финансисты! (К. Калчовъ: Г-нъ Филиповъ, никогата не съмъ агитиралъ прѣдъ г. г. Краева и Кънчова! Тѣ иматъ знания много по-високи отъ моитѣ, тѣй щото нѣмаше нужда да агитирамъ прѣдъ тѣхъ!) Азъ по-послѣ ще поговоря за Вашитѣ рецепти, които прѣдлагахте.

Г-нъ Теодоровъ говори противъ монопола. Азъ казахъ отначалото, че всички ораторы сж изключение на едного сж гледали да спазятъ своята партийна популярностъ и умишлено прѣвувеличиха опасността, за да развълнуватъ обществото вънъ отъ Камарата и съ това да спечелатъ евтина популярностъ. У насъ сега с епохата на тая евтина популярностъ. (И. Московъ: За тая ли популярностъ вие издавахте некролози?) И тогава съмъ билъ на сжщото мнѣние и мисля, че сега фактически гласуваме за тѣзи договори, но юридически народнитѣ сж, които трѣбва да отговарятъ за тѣхъ. Азъ нѣмахъ претенцията на прѣдвидливостъ, но както

вървѣха събитията, хората, на които финансовата политика е уреждане на бюджетитѣ само съ дефицити и покриване на дефицититѣ съ държавни займове, казвахъ, че тѣзи хора ще докаратъ единъ день дотамъ, да залагаме специални гаранции. Това е значението на онай телеграма, която г. Ризовъ донесе отъ дома си въ бюфета и намѣри за нужно да я прочете.

Д. Ризовъ: Не е такова значението ѝ!

П. Пешевъ: Коя телеграма? За погребението на България ли?

А. Филиповъ: Тя може да се прочете. Ако я има нѣкой на ръка, може да ми я даде, за да я прочета.

П. Пешевъ: Вие виждате, че България не пропадна.

А. Филиповъ: Азъ говоря за послѣдствията на вашата политика. Ще остави на васъ да я защитавате.

Ц. Таслаковъ: (Къмъ г. Пешева.) Я се извий да видишъ задъ тебе дали нѣма гнили вагони!

П. Пешевъ: Вие сте монополджии надъ монополджитѣ!

Прѣдсѣдателътъ: Моля ви се, г-да!

А. Филиповъ: Г-нъ Теодоровъ сега е противъ монополитѣ. Когато се разглеждаше отъ Събранието пропънието на тѣзи съ лотарията и поискаха концесията, и когато се възрази на г. Теодорова, че това е безпъравственъ начинъ на печалба, г. Теодоровъ каза, че въ интереса на една община и на една държава всичкитѣ срѣдства сж позволени: и лотария, и монополи.

Т. Теодоровъ: За монополи не съмъ говорилъ! Това да не го казвате! Да ми изсѣхне езикътъ, ако съмъ проговорилъ за монополи! (Смѣхъ. — Гласове: Почнахте да се кълнете!)

А. Филиповъ: Това го има въ дневницитѣ.

Т. Теодоровъ: За лотарията съмъ говорилъ, да.

А. Филиповъ: Азъ само факти цитирамъ. Може да се опровергаятъ и всѣки е свободенъ да ги опровергае.

Искамъ да направя едно напомнюване, да си спомнимъ за извѣстни факти, защото се убѣдихъ, че ние много лесно забравяме, всичко забравяме, и на основание на това, че нашата паметъ е къса, ние сме докарали България до това положение, да се залагатъ специални доходи, само защото сме

готови за единъ комплиментъ да извикаме „ура“ и да възвисимъ онѣзи, противъ които прѣди викахме, че сж причинители на нещастията. Искамъ тази чѣрта, доколкото е възможно, поне въ тия работи, каквито сж сегашнитѣ, когато се разглеждатъ договоритѣ, да изхвърлимъ, да си припомнимъ всичко, което стана досега, и да видимъ тѣзи мѣрки, които се прѣдлагатъ, дали произлизатъ отъ патриотически побуждения, или сж чисто партийни. Казвамъ, че това е нужно, за да знаемъ дали мѣрките, които се прѣдлагатъ, ще донесатъ тѣзи резултати, за които се говори тукъ въ Камарата.

Както съобщихъ, никакво мнѣние не искахъ да слушамъ, защото не искахъ да се поведе по никакво мнѣние, а само по себе си.

Трѣбва да прибавя какъ се появи опозицията и отъ страна на нѣкои наши партизани демократи. Дълженъ съмъ това да съобщя, макаръ че могатъ нѣкои и други да намѣрятъ, че съмъ излишно откровенъ, но когато незаслужено се хвърлятъ укори на тѣзи наши другари, които сж на министерскитѣ столове, и когато за внасянето на договоритѣ почти всички сме виновни, защото никой не е направилъ възражения, трѣбва, въ интереса на справедливостта, този фактъ да изнеса на трибуната, за да се протоколира и да се знае, кой по какви побуждения се явява за или противъ.

Най-напрѣдъ въ едно частно събрание, което имахъ тритѣ партии: Демократическата, Прогресивно-либералната и частъ отъ земледѣлцитѣ, г. Радевъ съобщилъ принципиалнитѣ условия на заема и принципиалнитѣ условия на гаранцията. Изслушахме съ внимание всичко и никой не направи възражение. Минаха се нѣколко дена. Въ продължение на нѣколко засѣдания говорѣше се, но никой не направи възражение. Въ отсъствие на опозиция, Правителството мислѣше, че договоритѣ ще се намѣрятъ добри отъ двѣтѣ партии и че ще се приематъ, подписа ги ѝ ги внесе. Опозицията се яви съвършено случайно. Подкачи я най-напрѣдъ г. Влайковъ. И азъ казахъ като говорѣхъ, че Демократическата партия би трѣбвало да гласува, не трѣбва да смѣта, че ще върши прѣстѣпление или че, ако ги отхвърли, ще спечели нѣкоя особена популярностъ, защото най-много за това поведение на нашитѣ приятели е направилъ г. Влайковъ. Отъ името на партията азъ не се съгласявамъ да може да говори г. Влайковъ. Той е отъ вчера въ тая партия. Не само това. Нѣкои и други покрай г. Влайкова не трѣбва да забравятъ, че сж се избрали отъ името на г. Каравелова. (Т. Влайковъ: Не е вѣрно!) Телеграмираха на г. Каравелова да дойде да подгрѣпи агитацията, за да се избератъ. И така, тѣ се явиха като негови партизани. (Д. Ризовъ: На гърба на г. Цанова всички сте се избрали!) Такъвъ тънакъ мюзерферликъ не можемъ да правимъ и затова нѣма да разкривамъ онова, което не трѣбва да се говори. (Д. Ризовъ: Не трѣбва да говорите!) Азъ мога да говоря, защото телеграфната станция е на лице и телеграмитѣ сж тамъ, които могатъ да се видятъ,

Освѣтъ това тукъ, въ галерията, има Бѣлоградчичани, които знаятъ какви телеграми сж дадени, за да дойде г. Каравеловъ въ Бѣлоградчикъ, за да подкрѣпи кандидатурата. Азъ зная кои сж се избирали съ собствена популярностъ и дѣятелностъ между населението, но най-вѣрнитѣ противници, новитѣ, тѣй наречени, партизани, тѣ сж се явили въ името на г. Каравелова и по агитацията на г. Каравелова сж избрани, и хората, които сж ги пратили тукъ, знаятъ, че сж партизани и че ще поддържатъ г. Каравелова, и дали сж довършило си на тѣхъ, защото иматъ довѣрие къмъ него. Тоя фактъ смѣтамъ за нужно да посоча, за да може да се види доколко може да има морална стойностъ онова възражение, което се направи противъ договоритѣ.

Казахъ отначало мотивитѣ за тая опозиция. Въ всѣки случай г. Влайковъ не ще може да се похвали съ мотиви. Тѣзи мотиви, които изказва, може да сж интимни — трѣбва да ги има въ друга областъ — но тѣ нѣматъ нищо общо съ истинскитѣ мотиви, съ този раздухванъ патриотизмъ, който на всѣкъдѣ се прояви въ рѣчитѣ и въ печата. (Т. Влайковъ: Кажете ги!) Не вѣрвамъ, на основание на фактитѣ, които ми сж много добръ познати и които съмъ провѣрилъ, че Вие дѣйствувате добросъвѣстно. (Т. Влайковъ: Това е инсинуация! Трѣбва да кажете! — П. Таслаковъ: Ние знаемъ!) Има нѣкои наши приятели, които отъ страхъ... (Д. Цанковъ: И г. Влайковъ ли го е страхъ?) Не той. Виждамъ, че се е вдигнало голѣма гюрюлтия и отъ хора, които разбиратъ и които не разбиратъ. Сега има нѣкои, които можатъ да стоятъ срѣщу какви да е викове, но азъ ще кажа, че има нѣкои, които не разбиратъ, защото съглеждатъ, че освѣтъ неразбирането има и особена недобросъвѣстна тенденция; и затова умѣятъ да се запазятъ отъ влиянието на злинитѣ, но има нѣкои, които не можатъ да устоятъ на такива стблазни, напр. да ги взематъ едни личности отъ Народната партия подъ рѣжа, да ги водатъ, да ги разхождатъ изъ коридоритѣ и съ това да засвидѣтелствуватъ своето уважение. Една такава важна птица се яви въ бюфета и при мене, като ми говори и посочи на мотивитѣ за неприемането на заема, които смѣтамъ да ви посоча, когато му дойде реда, и вие ще видите кой отъ какви побуждения се ръководи. (Д. Цанковъ: Туй ще бѣде г. Козаревъ!) Не, по-голѣма, по-важна птица е! Трети иматъ и дертове малко. Ако можемъ да се ръководимъ отъ дертове, то е другъ въпросъ; но ако може да се създаватъ тѣ въ единъ сериозенъ човѣкъ, който може да мисли и да съзнава всичката тежестъ на това брѣме, като депутатъ, азъ мисля, че всички дертове трѣбва да се оставатъ настрана. И азъ имамъ дертове, но, когато се касае да се произнесе за такива важни, не само финансови, но и политически и економически мѣрки, трѣбва да оставя настрана всичко, което имамъ противъ тогава или оногова, защото моитѣ избиратели, които сж ме пратили тукъ, ще искатъ отчетъ отъ мене, като се научатъ за това, което съмъ гово-

рилъ. Единствената личностъ, която добросъвѣстно е дѣйствувала — азъ мога да заявя и да кажа това нѣщо, защото съмъ порасналъ политически заедно съ него — то е, може да се каже, досегашниятъ другаръ г. Цановъ. Г-нъ Цановъ не трѣбва да ви очудва васъ, г-да депутати, дѣто се яви противъ договоритѣ. Той не можеше и друго-яче да постѣпи. Той е получилъ политическото си възпитание отъ учението на рускитѣ напреднали мъже. Вие виждате, че той се влияе отъ Толстой и той, може би, е единствениятъ отъ нашата група, който може да се влияе, защото, може би, само къмъ неговитѣ чувства сж достъпни ония филантропически чувства, които прѣповѣдва Толстой за управлението на държавата. Силно влияние упражнява той върху всички филантропи, върху всички свободомислящи хора. Но г. Цановъ нѣма тоя куражъ да погледне въ дѣйствителността тѣй, както трѣбва, защото той всичко намира въ розово положение и отъ това черпи въодушевление да гласува „за“ или „противъ“. Тѣй щото, казвамъ, трѣбваше да се изложи характера на опозицията отъ нашия лагеръ противъ договоритѣ, побужденията на всѣкиго, за да можемъ да бѣдемъ утрѣ на открито, защо еди кой гласува „за“, а еди кой „противъ“. Има нѣкои отъ нашата група, които искатъ да гласуватъ слѣдъ като изслушатъ и г. г. министритѣ. (Н. Козаревъ: За г. Такева!) За г. Такева нѣма да кажа, защото Вие го знаете. Вие ще говорите за него. (Н. Козаревъ: Защо?) Защото го виждахъ начесто съ Васъ и Вие можете да знаете много добръ неговитѣ побуждения. Но, както и да е, всичко това трѣбваше да се илюстрира, защото е въ свръзка съ единъ такъвъ важенъ въпросъ, какъвто е договорътъ, и защото трѣбваше да се каже нѣщо за възстановление честъта на онѣзи хора, които седатъ на министерскитѣ скамейки.

Вие виждате сега, че отъ противнитѣ оратори ни единъ не излѣзе да говори за цифри, отбѣгва отъ тѣхъ, защото ще го спѣнатъ на всѣка дума; ако иска добросъвѣстно да си изпълни дълга, тия голѣми цифри на всѣка стѣпка ще го спѣватъ. Единъ г. Гешовъ, щомъ захване да ви говори, изведнажъ ще захване да говори за дефицититѣ за 1894, 1895, 1896, 1897, 1898 и 1899 г., които дефицити сж четиредесетъ и толкова милиона. Г-нъ Пешевъ ако започне да говори, отведнажъ ще споменете единъ недоборъ отъ 9 милиона за 1900 г. и дефицитъ за една година само 25 милиона, минимумъ. За тия цифри не може да се говори, защото аритметиката не търпи никакъвъ лиризмъ, не търпи да се подкрѣпя съ кулети отъ Шекспира. (П. Пешевъ: Ами Вашата телеграма не е ли лиризмъ?) Тя е издадена на основание числата. (Д. Христовъ: Г-нъ прѣдсѣдателю! Възстановѣте спокойствие въ Събранието!) Може да говорятъ.

Въ най-напрѣгнато внимание азъ забѣлѣжихъ, че се намѣри Събранието, когато захвана да се говори за дѣйствителността, когато слѣзохме отъ облацитѣ и видѣхме какво има на земята. А това бѣше,

когато захвана да говори г. Ходжевъ, и тогава трѣбваше всѣки да надникне прѣз облачитѣ и да види какво има на земята. Това е дѣйствителността. Г-нъ Ходжевъ изнесе цифри, въодушеви тѣзи цифри, показа и ученията, отъ които произлизатъ цифритѣ; посочи и способитѣ, които политическата економиа е намѣрила за излизане на финансовата криза; посочи най-грубата дѣйствителностъ и своето непрѣклонно увѣрение, че другъ изходъ нѣма, освѣнъ този, който ни е показанъ. Не искаше да съставлява куплети, а данни даде и излѣзе съ сжитѣ автори, на които се ссилаха народняцитѣ, да обори, да прѣмахне тенденцията на недоброевѣстността, която народняцитѣ се стараеха да прокаратъ съ своитѣ рѣчи по договоритѣ.

Слѣдъ него иде г. Кънчовъ. Макаръ че извѣстни членове въ конвенцията за монопола го стѣсняваха, но той посочи и виновницитѣ на днешното положение — казва, че не е възможно друго-яче да се излѣзе отъ това положение, безъ заемъ не може, но го стѣсняваха нѣкои членове, които погослѣ се поправили и поясниха отъ министритѣ. Онова, което плашеше много слабодушни хора, това се поясни въ прибавкитѣ, които се раздадоха снощи. Слѣдъ това трѣбваше Камарата, трѣбваше и народътъ да знае, че не сж тия хора виновни, дѣто е достигнало такова тежко положение, че не сж виновни за сключването на тия договори, и че сж принудени да ги направятъ, и че други сж виновни, и че ако безсмислено се подаваме на агитациитѣ на тѣзи, които сж виновни, досега, единъ денъ отъ тази Камара, отъ тия сжщи скамейки ще се гласува не само монополътъ на тютюня, но ще се гласува и монополътъ на газта, и солта, и всичко, което е необходимо, и всичко, което харчи едно дѣте. Всичката тѣхна прѣдшна дѣятелностъ ни доказва, че сж въ състояние това нѣщо да направятъ. Благодарение на куража на г. Генадиева, ние се запознахме и съ другъ фактъ, който подкрѣпи това, което прѣди малко говорихъ. Ние се запознахме съ това, че тѣхъ ги интересува само партията докато е на власт, а по-нататѣкъ каквото ще да става съ България, ако ще, да я залѣе потопа. Това се установи по единъ най-положителенъ начинъ. (Н. Козаревъ: Това е работа на историята!) Има работи, които не трѣбва да бъркаме въ Камарата. Г-нъ Теодоровъ съ апломбъ говори, че той е подалъ оставка, защото общественото мнѣние било противъ договоритѣ и той искалъ да остави други хора да оправятъ финансовото положение. Значи, г. Теодоровъ ще бѣде тѣй любезенъ да обясни, че други причини, по-важни, сж били — не сж го търпѣли вече. Това е най-главната причина, защото отъ неговата финансова политика, плостъ интимнитѣ дѣйствия при сключването на заема, той създаде опасностъ за Държавата. (Ръкоплѣскане отъ лѣвицата. — Т. Теодоровъ: Нѣмате никакви данни да говорите това. Вие сждите по себе си за хората. Този договоръ вие сега не можете да го намѣрите!) Ако не бѣхте Вие Финансовъ Министъръ, и ако не

бѣхте сключили договора при онѣзи условия, и ако не бѣха познати интимнитѣ части на условията, г. Стоиловъ нѣмаше да дава оставката. Това го знаемъ. Това е общезвѣстенъ фактъ. (Т. Теодоровъ: Имамъ по-големо право да го кажа за васъ и вашитѣ министри, но азъ почитамъ себе си и хората.) На г. Стоилова бѣше поставена такава дилема: или Вие надворъ, или цѣлиятъ кабинетъ въ оставка. Г-нъ Стоиловъ не иска да се раздѣли отъ Васъ и даде оставката на цѣлия кабинетъ. (Т. Теодоровъ: Да!) Ние го знаемъ това положително.

Казвамъ, трѣбваше да излѣзе два дена да държи рѣчь г. Христовъ, да излѣзе съ данни, черпани отъ официаленъ източникъ — не отъ вѣстницитѣ — и да ви каже коя е причината на това поражение, защото дѣйствително България се намира въ такова положение, че ней ѝ се диктуватъ условията. И тѣзи, които сега говорятъ противъ тѣзи договори, даватъ ли моралната гаранция, че утрѣ да имъ се повѣри управлението, ще могатъ да извадятъ страната отъ това положение, въ което тѣ я тикнаха; този, който е доказалъ съ своята дѣятелностъ, че е въ състояние да съсипе една държава, може ли, като му се повѣри Държавата, да поправи тази Държава, когато цѣлата му дѣятелностъ е била отрицателна, освѣнъ ако не вземемъ гениалната негова мѣрка — налагането данѣкъ на вѣстникаритѣ? (Смѣхъ въ лѣвицата. — Т. Теодоровъ: Законътъ го искаше това!) Това е всичката негова дѣятелностъ като министъръ, а останалитѣ нѣща сж дефицити и сключване на заеми.

Та, този въпросъ, слѣдователно, трѣбва да обмислимъ, когато ще се произнасяме. Трѣбва да имаме поне малко прѣдвидливостъ кому се слѣдва да избави страната отъ това положение, въ което напѣтитѣ приятели я забатачиха. Този въпросъ трѣбва да го изучимъ и обмислимъ. Не трѣбва да се ръководимъ отъ задкулиснитѣ агитации. Всѣки да изслуша, всичко да си припомни какво е станало и, на основание на това, да прави заключение какво би могло да стане. Това е много важно и трѣбва да се знае.

Противницитѣ на договоритѣ казаха азъ по какви побуждения се явихъ. Има нѣкои, които казваха, че понеже проповѣдвали по избора противъ монополитѣ, то, за да запазятъ послѣдователностъ, не могли да гласуватъ. Нѣма да влизамъ сега въ обсъждане на въпроса доколко искрено сж дѣйствували и доколко не; доколко може една проповѣдь по изборитѣ да съставлява мажнотия, когато е повиканъ тукъ да се срѣшне съ дѣйствителността и да се произнесе „за“ или „противъ“. Но ще кажа — азъ поне въ това отношение съмъ запазенъ: — нѣма моето гласуване „за“ да бѣде въ противорѣчие съ агитациитѣ ми по изборитѣ. Съ г. Малинова като ходихме по агитация, г. Малиновъ говорѣше — азъ, да ви кажа право, и не смѣхъ така да влизамъ по този въпросъ за монополитѣ, защото не знаехъ какво става въ София, какви

проекти е имало Правителството и т. н., защото никъд досега действителното финансово положение не е изнасяно, както сега се изнася от страна на г. министърът — по монопола говори моят другар г. Александър Павлович Малинов и той казваше, че Държавата се памирала въ много трудно положение. Въ всичките села, дѣто ходихме да агитираме, говорѣше, че ще бъдемъ принудени да даваме въ залогъ тютюня, обясняваше, че нѣма да бѣде злѣ, ако се даде тютюнятъ на монополъ, защото не е прѣдметъ отъ първа необходимостъ. Обясняваше, че тютюня го пушатъ само възрастнитѣ, говорѣше най-широко, популярно, увлекателно каква опасностъ можеше да излѣзе, ако се заложеше солта, газътъ и други артикули. Тѣй щото, въ това отношение азъ съмъ много свободенъ, защото не съмъ се обвързалъ съ агитации за противното. Отворилъ съмъ си капията: ако излѣзе Правителството да каже, че има нужда отъ заемъ, че не може да се сключи заемъ освѣнъ съ залагане монополъ на тютюня, нѣма да бъдемъ въ противорѣчие съ нашитѣ избиратели. Това нѣщо сме го направили. Второ, не може да се обвинява въ противорѣчие онзи депутатъ, ако по силата на обстоятелствата се принуди да гласува въ противорѣчие съ онова, за което е агитиралъ. Изпълнението на депутатския дългъ не зависи отъ него лично. Отъ него, когато му се прѣдстави дилема да гласува „за или „противъ“, се изисква пълно и всестранно обмисляне прѣдмета, влиянието на неговата личностъ да я намали до минимумъ, влиянието на онѣзи лица да намали до минимумъ; да се вслушва, да се вглежда въ въпроса, който прѣдстои за разрѣшение, да бѣде толкова мѣдъръ и да види дѣ е добросъвѣстно да се изкаже „противъ“ или „за“. Това се изисква отъ единъ депутатъ. Който не разбира, да има прѣдвидливостта да намѣри хора, които най-малко сж заинтересовани въ тази или онази партия, отъ тѣхъ да изслуша мнѣнието, да се освѣтли и тогава да се произнесе. Това е дългътъ на единъ депутатъ и никакви агитации не го обвързватъ — особено по политически и финансови въпроси. Въ момента, когато е правена агитацията, когато е говорилъ, когато се е ангажиралъ, че нѣма да гласува за даване монополъ, белки обстоятелствата сж били благоприятни, за да може по такъвъ начинъ да се разрѣши кризата; но въ момента, когато дойде да реализира онѣзи ангажменти, които е далъ прѣдъ избирателитѣ, и когато види, че е невъзможно, трѣбва да се постави прѣдъ слѣдующата дилема: или да върви противъ проповѣдитѣ, които е далъ, или да отстъпи. Тази наша ориенталска черта, хемъ да си запазимъ положението, хемъ да не бъдемъ въ противорѣчие съ избирателитѣ, е несимпатична: тя не е никъдъ търпима. Единъ депутатъ, щомъ се постави така, неговата грижа е или да отстъпи, или да гласува за убѣждението си, за онова, което му диктува неговата съвѣсть. Защото, както знаете, ангажментитѣ, освѣнъ това, нѣматъ юридически харак-

теръ, нѣматъ юридическо значение. Депутатътъ не е депутатъ, който взема ангажменти отъ избирателитѣ си, който въ такъвъ случай се обръща въ адвокатъ, който иска въ мандата му да има подробности какви права му се даватъ, да подава частни искове, прошения и т. н., това не е депутатъ — по извѣстенъ въпросъ, каквото може да се произнесе, да каже прѣдъ избирателитѣ какъ стои. Но не е само този ангажментътъ, който дава прѣдъ избирателитѣ. Неговата само личностъ е гаранция прѣдъ избирателитѣ доколко той, при труднитѣ обстоятелства, ще се намѣри да изпълни добросъвѣстно дълга си; и, най-главно, изискватъ да бѣде рѣшителенъ, да не отстъпва. Това се изисква. Никога специални права въ пълномощията не се даватъ на депутата. Като дойде до противорѣчия, кой отъ насъ не ги е правилъ? Най-напрѣдъ азъ и г. Найчо Цановъ имаме много груби противорѣчия въ своята дѣятелностъ. Настѣпвали сж сбѣтия, които сж изтикли изъ главитѣ ни извѣстни идеи, извѣстни учения, на които сме били послѣдователи, защото искашъ да съборишъ зида съ главата си, но зидътъ е здравъ и главата ти ще се ступи. Още въ помладитѣ години, когато изучавахме и се занимавахме съ общественитѣ въпроси, намѣрвахме, че армитѣ въ такъвъ видъ, въ какъвто се намиратъ сега, сж една тежестъ на населението, спѣнка и за финансовото, и за економическо развитие. Това говорѣхме до 1885 г. Имаше и вѣстникъ „Свобода“, който се издаваше въ Видинъ. Дохожда 1885 г., и, доколкото помня, и г. Каравеловъ бѣше за милицията — швейцарска милиция. Изтърсва се 1885 г. 7 поемврий, видѣхме милицията доколко може да бѣде защитница на Отечества и никой не повдига вече този въпросъ. Имахме възможностъ, въ нѣколко камари влизавме, но никой не излѣзе съ прѣдложение, щото нашата армия отъ дисциплинарна да се обрне въ опълченска тѣла. Защо? Защото видѣхме единъ неприятелъ на границата, готовъ винаги, когато ослабваме, да се хвърли, и че ние съ милиционни тѣлни никаква защита нѣма да направимъ. Много отъ насъ проповѣдваха милиционната система, но никой не остана вѣренъ на това, даже и Дѣдо Цанковъ не остана вѣренъ на това. (Г. Кирковъ: Силенъ народъ сме!) Моля, моля! Да не говоримъ масали, защото напушаме сериозната нота на говора си, като се сравняваме съ Буритѣ. (Г. Кирковъ: Вие забравяте, че Рускиятъ царъ, когото толкова много обичате, прѣди двѣ години издаде манифестъ противъ милитаризма! Забравяте ли тѣзи работи?) При какъвъ случай? (Г. Кирковъ: Като не знаете, защо говорите?) Рускиятъ царъ поиска да стане обезоръжаване, но не обезоръжи нито единъ войникъ, докато всички не приематъ това. Когато Рускиятъ царъ подписваше манифеста, въ това врѣме генералъ Куропаткинъ подписа заповѣдъ да се сформира нова частъ и, отъ пречутитѣ економии въ бюджета 200.000.000 рубли, 90.000.000 рубли се асигнуваха въ момента, когато се издаваше манифестътъ. (Г. Кирковъ: Излиза, че

Руският цар е излъгал!) Не, той прояви идеята, но не зависи от него, защото Русия има на границата не агънца, а вълци, които едвам чакат да се обезоръжи и да нахълтат навътръ. Това е, г-нъ Кирковъ, това сж главнитѣ мотиви. Ако Европа приеме предложението на Руския царъ, и въ Русия, и въ всичкитѣ държави ще бжде милиция; но докато не се приеме, за всички е задължително, по силата на тая неумолима логика на събитията, по тая неумолима логика на тенденцията за народитѣ и за всѣки човѣкъ отдѣлно, да не се обезоръжаватъ. Докато човѣкъ е съ тѣзи страсти, на които е робъ, никога той не може да претендира, че ще го гладятъ съ кадифена ржаквица. Винаги срѣщу неговитѣ страсти обществото държи щика и пушката! Това е човѣкътъ, било като отдѣлна личностъ, или колективно като единъ народъ.

Друго едно противорѣчие тоже, но ние се припудихме да отстъпимъ отъ позициитѣ си, когато дойдоха реформитѣ на данъчната система на г. Гешова. Г-нъ Гешовъ, както знаете, за да има възможностъ да увеличи косвенитѣ даждия, намали малко поземелния налогъ: г. Гешовъ искаше да освободи една стотинка отъ единъ калемъ, за да натовари отъ друга страна единъ левъ вмѣсто стотинката. Огнени статии писахме въ „Народенъ Листъ“, проповѣди, рѣчи се държаха тукъ, въ Камарата, противъ тая система. Дойдохме въ Радо-славовата Камара, но не се сътихме да възстанемъ противъ тая данъчна система. Защо? Защото, когато погледнахме държавнитѣ разходи, видѣхме дългове, че трѣбва да се намѣрятъ източници и, като сериозни хора, не можехме да си играемъ съ финансовитѣ закони, съ финансовитѣ мѣрки на Правителството, и че финансовитѣ реформи не могатъ да се правятъ винаги, както може, напр., да се измѣнява законътъ за народното образование, или законътъ за общинитѣ. Съ финансовитѣ въпроси човѣкъ не може да си играе така, а винаги трѣбва да има въ ума си да се не шегува, защото, ако се шегува, ще изпадне въ по-голѣми противорѣчия, въ които сме изпаднали. Тѣй цото, казвамъ, ако тия противорѣчия нѣкои смѣтатъ за сериозни мотиви, тѣ падатъ сами по себе си.

Н. Цановъ: За кои противорѣчия говорите? Кой е писалъ въ „Народенъ Листъ“? Азъ ли съмъ писалъ, или ти, или други? Защото ти бъркашъ и моята личностъ, затова искамъ да зная това нѣщо.

А. Филиповъ: Бѣхъ изпусналъ една подробностъ. Азъ не бѣхъ прочелъ Джонъ Стюартъ Мили. Вие ми показахте, когато пишехме тия статии, че той е осждадалъ, че той се е произнесълъ, че най-безправствени данѣци сж косвенитѣ, и заедно сме ги осждавали.

Н. Цановъ: Вѣрно!

А. Филиповъ: Но сега мълчимъ и не внасяме предложение за махването на косвенитѣ даждия.

Н. Цановъ: Както виждате, азъ не мълча.

А. Филиповъ: И въ 1897, и въ 1899 г. сме имали възможностъ да говоримъ.

Н. Цановъ: И тогава не съмъ мълчалъ!

А. Филиповъ: И въ извънредната сесия . . .

Н. Цановъ: Личнитѣ наши работи не трѣбва да се изнасятъ тукъ!

А. Филиповъ: Азъ казвамъ за противорѣчиата. Ако е това мотивътъ, тоя мотивъ самъ пада прѣдъ силата на обстоятелствата, въ които се намира депутатътъ, когато е поканенъ да се произнесе „за“ или „противъ“ една финансова мѣрка на Правителството.

Имаше обвинения, че се злоупотребявало съ името на Русия и т. н., и че нѣкои наши другари отъ Прогресивно-либералната партия дължели мандата си на тѣзи проповѣди. Не се падаше на г. Христова да говори върху това, защото много тѣсно е свързанъ тоя въпросъ съ неговото положение въ партията. (Д. Вълчевъ: Ще се обясни по тоя въпросъ!) Но азъ казвамъ, че не е злоупотребявано съ това въ агитацията никога. Ако е споменувано името на Русия въ агитацията, най-добросъвестно е споменувано; никой не е злоупотребявалъ съ това, а имали сж основания да вѣрватъ, че въ критически моменти, ако не ни даде Русия материална подкрѣпка, ще ни даде поне морална. (Д. Христовъ: Авансътъ какво е?) А това много значи при сегашното положение на кредита; билъ той частенъ, или общественъ, много значи една рекомандация отъ една велика сила. (П. Станчевъ: Таквазъ е вѣрата на цѣлия Български народъ!) Азъ бихъ искалъ, колкото е възможно по-малко да обвиняваме Русия и ония партии, които сж дѣйствували въ нейно име. Има работи, които е невъзможно да се казватъ — нашитѣ приятели, които сж противъ заема, ги знаятъ — но казвамъ, че безъ моралната подкрѣпка на Русия и Франция, азъ вѣрвамъ, че щѣхме да имаме свършено други договори, щѣхме да бждемъ въ положението на Сърбия — 8 монопола да заложимъ. Това може да се каже; но иначе, като дойдемъ да говоримъ за Русия, трѣбва, колкото е възможно — поне това е моето мнѣние — да имаме по-малко вземане-даване, защото се намираме въ много близки отношения съ нея. Съ своего човѣка да нѣмашъ вземане-даване, да живѣешъ въ приятелство, защото може да попаднешъ въ положение да не можешъ да върнешъ наврѣме и да изгубишъ кредитъ при своитѣ роднини. Това е много важно. Второ. Не зная отдѣ се е съставило въ нашето общество мнѣние, че Русия е длъжна да ни подпомага, а ние не сме длъжни да повръщаме. Нотка отъ това даже азъ съглеждамъ въ рѣчитѣ на нѣкои оратори: даже въ Народното Събрание се е вмѣквало. Въ

масата това нѣщо може да произлиза отъ чувства, но, казвамъ, една нотка на това влияние на масата си проби пакъ и въ самото Събрание. (Д. Христовъ: Г-нъ Ризовъ го каза това! — Д. Ризовъ: Това не е истина!) Можемъ ли ние сериозно да твърдимъ това нѣщо? Ако го твърдимъ, тогава трѣбва да разкъсваме всѣкакви връзки съ най-елементарнитѣ понятия на поредъчностъ, които изискватъ че онова, което е вземено, трѣбва да се върне, ако искаме да имаме утрѣ сурагъ, когато се намираме въ нужда, пакъ да вземемъ.

Не е само това. Азъ зная, че ние имаме малки суми да дължимъ на Русия: по едно перо дългуваме ѝ около 312.000 л. още отъ 1882 г. за най-необходими прѣдмети, които ни сж били нужни. Въ разстояние на 19 години отпуснали сме повече отъ 1.000.000 л. безусловни кредити на разнитѣ министри, за да се купуватъ здания и клубове, а не се е намѣрилъ нито единъ министъръ да поиска 312 хиляди лева, за да се внесатъ на Руското Правителство. Можемъ ли да се сърдимъ защо Рускиятъ Финансовъ Министъръ Вите не си е отворилъ каситѣ да даде пари, за да си платимъ дълговетѣ? Ако бихме си отварили очитѣ и по отношение на Русия, ако бихме добросъвестно изпълнявали задълженията си, щѣхме по-голъма помощъ да намѣримъ отъ страна на нея.

При това, има и друга прѣчка, г-да. Русия не може да дѣйствува така, както ние искаме. Тя въ международно положение остави България, опрѣдѣли ѝ мѣстото и по-натамо не може непосредствено да дѣйствува въ нейна полза, защото тя влиза въ единъ европейски концертъ и не иска заради насъ да разруши този концертъ. Едно прѣко подпомагане така, както ние искаме, ще ни постави въ много лошо отношение, а пакъ това всѣки трѣбва да разбере. На насъ стига нейната морална подкрѣпа, стига ни дѣто изхарчи стотина хиляди, най-добритѣ свои синове, стига ни дѣто похарчи милиарди за освобождението; по-нататѣкъ трѣбва да остане на насъ. Стига дѣто сме експлоатирали съ нея, стига дѣто сме я обезпокоявали, защото тя е видѣла, че отъ нейната помощъ сме правили само злоупотрѣбления и не сме направили нищо добро, нищо производително съ помощитѣ, които ни е давала. Но като говоримъ за това русофилство, за което много натякваме, че се е злоупотрѣблявало съ него, трѣбва да не забравяме, че нѣма партия, която да не се е ползувала съ него; съ изключение само на Стамболовската, всички други партии най-обширно сж злоупотрѣблявали. Ние, може да се каже, най-малко сме се занимавали съ този въпросъ и най-малко сме злоупотрѣблявали съ името на Русия и т. н., но, казвамъ, всѣкому е било приятно, всѣкой е обичалъ да употреби името на Русия въ агитацията си, защото то се харесва много на избирателитѣ, и избирателитѣ бѣха много чувствителни къмъ това — да видятъ, еди-кой отъ кандидатитѣ въ какви отношения се намира съ Русия, какви сж неговитѣ възгледи по

отношение на Освободителката. Тоя фактъ трѣбва да го признаемъ. Не сме могли да го избѣгнемъ, и затова отъ тази група трѣбваше най-малко обвинения да се хвърлятъ. Г-нъ Гешовъ ни говори, че настоящето Правителство отваря вратата и за други монополи, създава мжчнотии и за слѣдующитѣ правителства. Поне той повече знае какъ стоятъ работитѣ въ Финансовото Министерество, отколкото азъ; той по-добъръ знае отъ всички като каква е била политиката на прѣдшественицитѣ на г. Каравелова, на финансовитѣ министри, и кога сж били отваряни вратитѣ. Г-нъ Гешовъ трѣбваше да посочи и признае поне, и да опрѣдѣли, че той най-напрѣдъ отвори вратата на чужденцитѣ; той най-напрѣдъ даде концесия съ условия много лоши, отколкото на монопола на тютюня. Въ народняшко врѣме се даде на белгийската компания концесия за построяване на фабрика за захаръ. Производството на цвѣклото нѣма по-малко економическо значение, отколкото производството на тютюня. Приблизително толкова декари земя се обработва цвѣкло, колкото и тютюнъ; а цвѣклото е много по-доходно, по-голъмо економическо значение има, отколкото тютюнътъ. (Е. Начевъ: Едного отъ другото нѣматъ нищо общо!) Моля! Забравихъ отдѣвъ да взема доклада на парламентарната комисиия. Тамъ има много симпатични писма на Густавъ Дорзе и Дирксъ. Знайте какви симпатични работи има! Вие не сте чели доклада, като ми правите възражения. Тамъ тѣ асигнуватъ суми, за да може да се пие въ вѣстницитѣ и подаръци да се даватъ. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: И брошюри да се издаватъ!) Тѣ сж дълги и широки. И по такъвъ начинъ сж влѣзли тѣзи господа и по такъвъ начинъ сж получили концесията. Не само това. Ние имаме и други концесии, дадени на чужди капиталисти. Дали сме за 40 години трамваитѣ. (Е. Начевъ: Това е на общината!) Тя се намира подъ контрола на Държавата: Държавата контролира, за да не пражосва, за да не сключва договори съсипителни за общината. А ние виждаме, че най-щедро сж давани концеситѣ. Кой е дохождалъ въ България да иска концесия и не му е дадена? Не само това. Ние сме принесли, т. е. Народняшката партия е принесла, по-голъми злини въ економическо отношение на Държавата, отколкото съ договора за монопола на тютюня. Може да си припомнимъ г. Бобчевъ договоритѣ, търговскитѣ договори. Когато се сключваха, знаете какви статии се писаха. Не е тютюнътъ. Тютюнътъ не съставлява единъ цѣлъ процентъ отъ производството въ страната, а търговскитѣ договори сж канала, чрезъ който влизатъ и излизатъ паритѣ. Неудобно ли е на г. г. Гешова, Бобчева и Теодорова да обяснятъ защо се приеха тѣзи договори, въпрѣки всичкитѣ възмутено изказани мнѣния на обществото, въпрѣки най-благоприятнитѣ обстоятелства, при които се сключиха тѣзи договори? Защото покойниятъ Стамболовъ бѣше отворилъ вратитѣ на България за чужден-

цигѣ, за да сключваме каквито щемъ договори, и ние не можахме да се възползуваме. Причинитѣ не сѣ отъ такова свойство, за да може да се говорятъ тукъ, въ Парламента, но тѣзи причини съществуваша и че нашитѣ интереси отъ търговскитѣ договори сѣ били настрана оставени, и затова ние виждаме, че износътъ се намалява именно тамъ, дѣто най-много интересува нашето население. Приемѣте каквито искате покачвания на тарифитѣ втрѣ, но затова да се отвори нѣкой пияца въ Европа. Всичкигѣ европейски пияци сѣ затворени за насъ, а пѣкъ нашитѣ пияци сѣ отворени за всички марди. Това сѣ търговскитѣ договори. Единъ другъ подобенъ фактъ има. Когато сключваха договоритѣ, бѣха пропуснали да турятъ една клауза за тарифитѣ за прѣнасянето на стоки отъ крайната сръбска станция и Царибродъ. Такива хора бѣха пратили да сключватъ договоритѣ, тѣ така разбираха тѣзи договори и така ги сключиха.

Най-важнитѣ въпроси, които трѣбва да се разрѣшатъ въ Камарата, сѣ два: нуженъ ли е и приемливъ ли е заемътъ? По този въпросъ, г-да, Парламентътъ, нашето Събрание, има въ всички отношения европейска форма. Но азъ виждамъ маса мнѣния; нѣма двама на едно мнѣние по този въпросъ и нашето Събрание прилича на цѣло вавилонско стѣлпотворение. Азъ виждамъ, че сега никакъвъ авторитетъ нѣма въ Събранието; ни единъ шефъ не е въ състояние да наложи едно мнѣние на партизанитѣ си, макаръ че извѣстни депутати по-малко разбиратъ извѣстни нѣща, отколкото самиятъ шефъ. Ако иска нѣкой да произнесе свое рѣшение върху тия финансови затруднения, въ които се намираме, на основание на мнѣнията, които сѣ изказани въ Камарата, той ще се намѣри въ най-големо затруднение. Мнѣнията на всички наши депутати клонятъ да обърнатъ България като Настрадаинъ-Ходжовата къща, да могатъ министритѣ да се обръщатъ навсѣкждѣ, както се явяватъ мнѣнията. Вие знаете този анекдотъ и той съотвѣтствува на това въ Камарата. Фактътъ е печаленъ, но трѣбва да го спомена, защото въ дневничитѣ стенографитѣ бѣлѣжатъ всичко и ние не виждаме двама да кажатъ едно и също мнѣние. И утрѣ, ако дойде по-компетентната личностъ, Короната, да се произнесе върху всички дебати, я ми кажете възможно ли е да покаже кое мнѣние е авторитетно, кое мнѣние се поддържа отъ болшинството въ Камарата? Не е възможно. Г-нъ Гешовъ, като шефъ на партия, казва, че сѣ приемливи договоритѣ, ако се поправятъ — тѣ сѣ поправени; г. Теодоровъ казва, че е четвъртото противъ договоритѣ. Единиятъ ви казва да се намали войската до минимумъ — 15.000 души, а сръщу това да се увеличатъ данъцитѣ, а другиятъ ви казва: „йокъ“, че е противъ увеличението на данъцитѣ, но да се обяви Държавата въ банкрутство; третиятъ ви казва да се дадатъ митничитѣ. Кажете кое е приемливо и кое е за прѣдъ хора; съ кое може да се излѣзе прѣдъ народа, ако има да се

прави апелъ? Не знаете ли настроението на нашитѣ избиратели? И тѣхното положение допуца ли да се правятъ коренни реформи? Ние постоянно сме правили опити и затова тѣзи опити ни сѣ дали и дефицити, и недобори. Всѣка година правимъ измѣнение въ данъчната система и резултата виждаме чакъ къмъ края на годината, а въ това врѣме и летици дългове настѣпватъ, и недобори се явяватъ и т. н. Може ли така да си играемъ? Азъ не смѣтамъ за сериозно нѣщо героическитѣ мѣрки. Може една частъ да се приеме, но не е това сръдството, за да излѣземъ отъ това положение. Азъ говоря на основание на цифри. Азъ не вземамъ една фраза да я раздухамъ и да викамъ, че е позоръ и т. н., и да не зная послѣ какво да прави. Азъ вземамъ само цифритѣ и казвамъ какво може да стане. Увеличения се допускатъ, но не е тамъ, дѣто непосредствено се докосва до народната кисия. Чува се отъ нѣкои да станатъ намаления. И азъ съмъ за намаленията, но съ това не може да се плащатъ никакви дългове. Може ли да излѣзе нѣкой съ противно убѣждение? Азъ чухъ разни авторитети да говорятъ за това. Неужели съ 6—7 милиона лева ще може да се изплатятъ 60 милиона лева летици дългове, когато не е възможно да се събератъ тогава, когато трѣбватъ? Трѣбва 10 години да се минатъ и постепенно да става реформирането и на данъчната система, и на цѣлото държавно управление — за да се направи по-евтино плащането и безъ потрѣсение за Държавата, — за да можемъ да имаме това производство и да подобримъ това положение. Защото извѣстно ви е това положение, въ което, споредъ изложението на г. Сарафова, се намираме — 63 милиона летици дългове. Хората не искатъ да чакатъ 10 години. Хората иматъ право. И ми се чини, че не е така, както казва г. Калчовъ, че европейцитѣ ни плащатъ. Ние само съ бай Ганювски умове можемъ да се ржководимъ, когато казваме, че европейцитѣ ни плащатъ и че сѣ турили безъ смисълъ извѣстни стипули. Тѣ знайтъ какво ще се ползватъ. Ние виждаме какъ правятъ европейцитѣ, когато се мисли бай Ганювски; ние виждаме какво могатъ да направятъ. Тѣ оставятъ приятелството на страна и, когато иматъ да взематъ, налагатъ си волята и взематъ това, което иматъ да взематъ. Вие знаете, че по нашитѣ договори, на 1 юлий ако не внесемъ това, което дължимъ, ще иматъ право най-напрѣдъ да взематъ нашитѣ желѣзници. И наистина, ако не платимъ, ще турятъ на тѣхъ ржка. Азъ не бихъ искалъ да чуя тази дума порано, че ако не платимъ, надали ще дойдатъ европейцитѣ да взематъ линиитѣ, защото тѣхниятъ доходъ не е билъ свързанъ съ задълженията, които имаме сръмъ тѣхъ. Това е просташки умъ и азъ не желая да бжде, нито пѣкъ може да бжде ржководяще начало. Европейцитѣ сѣ такива, че онова, което иматъ да взематъ, ще го взематъ. Ние виждаме, че правимъ най-отчаяни, най-големѣ жъртви, защото, ако не платимъ, ще прибѣгнатъ къмъ тѣзи мѣрки, че

подиръ двѣ години да турятъ рѣка на нашитѣ желѣзници и да ги продадатъ на мезатъ. Азъ мисли, че съ червени афини нѣма тогава да се оправдаваме. Завземането на желѣзницитѣ и въобще изпущането на нашитѣ нѣколко стотини километра желѣзници ще има за слѣдствие да наложатъ тарифи каквито искатъ, и тогава то е сѣ едно да дадемъ ключа на нашата страна на чужденца и да ни пуска когато той иска, слѣдователно, да докараме работата дотамъ, да ги продадатъ. И защо това? Защото Banque de Paris искала една гаранции — монопола на тютюни. Азъ мисли, че тогава можемъ да говоримъ съ червени афини, ако станемъ причина съ нашето вотиране противъ догворитѣ да докараме това положение. А това е неминуемо, ако не приемемъ догворитѣ. Така разбирайтъ работитѣ и така говоря.

Има една потка несериозна въ тѣзи героически мѣрки. Ако е да говоримъ смѣли работи, нека бѣде позволено и на мене — нали е за популярностъ — да кажа, че най-популярното е у насъ да нѣма данъци. Какво ни бърка на насъ, депутатитѣ? Имаме властѣта, едно болшинство много лесно може да се създаде, и България да се избави отъ економическото положение, като прѣставатъ българскитѣ избиратели да плащатъ данъци. (Д. Ризовъ: Това е сериозно?) Има и друго нѣщо, което е много хубаво, което можемъ като агитационно сръдство да употребимъ. Капиталътъ на земледѣлческитѣ каси не е държавенъ, той е народенъ — знаемъ още отъ турско врѣме какъ се образуваше; — да вземемъ едно рѣшение, въ което да кажемъ, че всѣки, който има да дава на земледѣлческитѣ каси, да не плаща. Тѣ сж пакъ въ народа. Азъ зная сериозни хора въ тази ограда, които поддържатъ това; измежду тѣхъ е и г. Влайковъ, (Т. Влайковъ: Протестирамъ!) който казваше, че въ Банката сж народни пари и трѣбва да почака. (Т. Влайковъ: Да почака да се платятъ е друго, а да не се платятъ е друго!) Я ми кажи, г-нѣ Влайковъ, онѣзи, които иматъ да взематъ, дали сж на нашия умъ? (Ц. Таслаковъ: И читанкитѣ сж издадени съ народни пари! Да ги раздаде даромъ. — Смѣхъ. — Т. Влайковъ: Тѣ сж спечелени съ трудъ!) Ние можемъ да издаваме рѣшение, по това рѣшение изпълнимо ли е? И по-популярно нѣщо отъ това може ли да бѣде? Ако направимъ така, насъ ще ни избераатъ съ триумфъ и съ триумфъ ще ни вкаратъ тукъ, въ Събранието. Когато се говори така, азъ се прѣнасямъ мисленно въ кръжката на Странджата, въ Браила, въ Ромъния, прѣди 20—25 години, която се красѣше съ разни надписи и когато съ единъ надписъ „Долу Отоманската империя“ мисѣхъа момчетиѣта, че пада Отоманската империя. Сега не може да става дума, не може сега съ единъ надписъ да отървемъ България отъ економическото и финансовото положение. Азъ мисли, че прѣзъ тоя периодъ сме минали отдавна, прѣминали сж отъ тогава 40 години и всѣки отъ насъ ще се съгласи, че не е сѣщото положение, че онова, което се го-

ворѣше тогава, не може сега, слѣдъ 40 години, да се говори.

Има и други героически сръдства, но да не споменавамъ за тѣхъ. Но казвамъ, че много сме станали популярни прѣдъ свѣта въ името на патриотизма да употребяваме героически сръдства. Но стига това; въ Камарата поне не бихъ искали да се говори това нѣщо. Тѣй щото, като се говори има ли нужда отъ заемъ или нѣма, който има прѣтенцията, че зрѣло обсъжда, който може да чете цифри и който знае ефекта на цифритѣ той не може да види рѣка противъ. Друго-яче не може да бѣде. Тѣзи толкова и толкова пари трѣбва да се платятъ, нѣмаме ги, трѣбва да се взематъ отъ нѣкъдѣ. Но къдѣ се намиратъ? На еди-кое си мѣсто! Г-да министритѣ ви казаха, че сж тропали на 50—60 мѣста, дѣто сж чули, че има пари. А пъкъ дѣто има пари, не даватъ така лесно съ милиони. Сега ние трѣбва да знаемъ, че рѣдко въ свроейската пизда има пари, защото хората се занимаватъ съ други по-сериозни работи, а не съ даване пари на България. Навсѣкъдѣ, къдѣто чули хората, питали: подъ какви условия? Най-добросъвестнитѣ свѣти отъ незаинтересовани хора сж били, че отъ Banque de Paris et des Pays-Bas можемъ да получимъ пари, и тамъ сж отинили да правятъ спогодба. Тѣ сж правили спогодба. Недѣйте мисли, че условията сж тежки; при нормални обстоятелства тѣ сж неприемливи — нито единъ не би желалъ, при такива условия, да вземе пари, за да прави желѣзници; ни единъ министъръ тукъ нѣма да тури подписа си подъ догворитѣ на г. Теодорова, за да вземе пари за довършване на желѣзницитѣ. Съ заема трѣбва да се плащатъ дълговетѣ; а пъкъ знаете, че кредиторѣтъ малко по-високо стои, отколкото длъжникѣтъ, особено когато длъжникѣтъ е неизправенъ. Отъ изчисленията, които се направиха, виждаме, че не сме били изправни въ изплащанията си. Не се е забѣлѣжило, въ дѣйствиелностъ, нито единъ финансовъ министъръ да се е трудилъ да изплаща дълговетѣ отъ бюджета, а просто се е грижилъ да охранва партията. Тѣзи дефицити говорятъ за това. Една година може да се лъже, но 5 години не може. Тѣзи дефицити нищо друго не допущатъ, защото хората не сж били глупави, а сж се раководили отъ идеята: докато сме на властъ да има, а послѣ, нека си трошатъ плавитѣ, които дойдатъ подиръ насъ, както гласи и телеграмата на тѣхния прѣдставителъ въ Цариградъ. Тѣй щото, ако при тия тежки условия бихме правили заемъ, за да изплащаме дългове, които това Правителство е направило, да осъдимъ това Правителство, да му издюдюкаме, така позорно да падне, щото никой да се не намѣри нѣкой да става министъръ. Когато ни се поднасятъ такива грозни цифри и, когато прѣди поемането на властѣта не се е знаело, че има още 25 милиона дефицитъ — а тази е минималната цифра за 1900 г., — никой нѣма право да ви обвинява, толкозъ повече, че всѣки трѣбва да

рѣши този въпросъ по съвѣсть. Възможно ли е да се склучи заемъ при по-добри условия? Дѣйстви-телно ли е имало добросъвѣстностъ при склучва-нето му? Вѣрвамъ, че нѣма да се намѣри депутатъ, който да отговори отрицателно на тѣзи два въпроса, плусъ първия въпросъ, че заемътъ е нуженъ. Тѣзи два въпроса сж много важни, и вѣрвамъ, че всѣки, който дѣйствува добросъвѣстно, който мисли се-риозно, който се вглежда, който се вторачва въ тѣзи крупни цифри, всѣки ще отговори утвърди-телно на тѣзи два въпроса: първо, че Правител-ството е направило усилия, за да намѣри при-добри условия пари и не е могло да намѣри, и че Правителството се намира прѣдъ такава дилема: или да увеличи данъцитѣ — изказаха се мнѣния да се увеличи поземелниятъ налогъ, увеличение да стане за смѣтка на ракията, на казанитѣ, на цуй-ката, да стане за смѣтка на беглика и това уве-личение да не произведе такъвъ ефектъ, какъвто се очаква, — или да прибѣгнемъ къмъ заемъ. Азъ мисля, че нѣма да се намѣри ни една ржка да се вдигне за увеличение на тѣзи три артикули отъ доходитѣ, нѣма да се намѣри нито една уста да каже, че заеми не сж нужни, защото 63 милиона абсолютно не е възможно да се намѣрятъ, защото тѣ трѣбва да се плащатъ съ заеми. Вѣрвамъ, че ни единъ съвѣстенъ човѣкъ нѣма да се произнесе, че може да се склучи заемъ при по-добри условия. Ние сме принудени да капитулираме, но какво да правимъ? Ние трѣбва да подпишемъ онова, което сж приготвили народняцитѣ и радославиститѣ: тѣ сж го приготвили и сж го поднесли намъ да го подпишемъ. Ние се намираме въ такова положение.

По-голямъ позоръ нѣма отъ този, дѣто се нами-ратъ депутати, които обвиняватъ министритѣ въ продажностъ. (Д. Ризовъ: Никой не ги е обвиня-валъ!) Моля; излѣзоха само г. Кънчовъ и г. Краевъ да ги защищаватъ; другъ никой. Обвиняватъ ги тѣхъ за чужди грѣхове. Може ли, казвамъ, съ-чиста съвѣсть да се произнесе тази дума върху тѣзи хора, когато видѣхме ние положението какво е, когато виждаме, че не е възможно по другъ начинъ да се постѣи; допуца ли нѣкой, че сж могли при по-износни условия да намѣрятъ пари? Никой. Трѣбва ли да се взематъ пари? Трѣбва. Обаче, ние трѣбва да се принудимъ да подпишемъ онова, което тѣ сж склучили. Казвамъ, че най-по-зорно е да имъ се приписватъ позорни дѣния, защото сега тѣ трѣбва да извършватъ работи на Държавата. Гърция се принуди да допусне чужде-страненъ финансовъ контролъ. За тоя позоренъ актъ никой не обвини Гръцкото Правителство въ прѣдателство, въ продаване гръцкитѣ интереси, никой не обвиняваше и камарата, която за форма го е вотираа, а обвиняваха прѣдшествующитѣ правителства, които сж докарали това положение. Много нѣща сж се случили въ живота на народитѣ. Правителствата на различнитѣ народи сж били принуждавани много тежки актове съ сълзи да ги подписватъ, но тѣ сж били принудени, не сж могли

да постѣятъ друго-яче. Имало е народно събрание, въодушевлявало се е много силно, разумътъ е прѣ-ставалъ да дѣйствува и, ако се не намираха хора да го спратъ, можеше окончателно да загине народътъ. Азъ си припомнямъ, и никой отъ васъ не трѣбва да забравя, че сжщо такива мнѣния, каквито се изказаха прѣдъ този крахъ, който съ-глежда г. Каравеловъ, се изказаха и слѣдъ склуч-ването на Франкфуртския миръ въ Франция, въ 1871 г., когато трѣбваше да ратифицира; въ Бордо и другагѣ, помните вие, младежитѣ съ въодушев-ление, съ патриотическо чувство, което не можеше да се упрекне въ прѣдателство, казаха: да про-дължимъ войната, когато не бѣха останали 2.000 французи въоръжени и когато на всички страте-гически мѣста имаше германски дивизии. И ако бѣха. Тиеръ и Макъ Махонъ на мнѣнието на тия реформатори, които и ние имаме, и биха се съгласили на това нѣщо, а си прѣдставите какво щѣше да бѣде? Лесно се произнасятъ думитѣ: не при-емаме миръ, войната да продължава, но кой ще я продължава? Ние сме доказали това: когато Отецеството се намира въ опасностъ, отиваме да продължаваме наукитѣ си, не оставаме тукъ. (Смѣхъ.) Тѣзи, които прѣдставляватъ тѣзи сериозни мѣрки, не оставатъ, а ние ще останемъ. Ние не искаме похвали, ако сж добри, защото не се боримъ за слава, нито искаме да се повдигнемъ по-високо, отколкото сме. Така щото, казвамъ, да се не обви-няватъ хората въ извършване на позорни дѣния, за които тѣ не сж виновни ни най-малко и когато тѣхнитѣ дѣния сж прѣмо послѣдствие на тѣхнитѣ противници.

Имахъ още бѣлѣжки, още можехъ да говоря, но ще склуча. Който е искалъ да разсѣждава, ималъ е доста врѣме. Отъ рѣчитѣ противъ, не е могълъ нищо да извлѣче, ако иска добросъвѣстно да дѣй-ствува. (Д. Ризовъ: Всичкиятъ умъ е въ твоята рѣчь!) Не искамъ никого да кандадисвамъ, нито да апелирамъ за приемане. Оставамъ всѣкитѣ да дѣйствува по своето убѣждение, както се казва. Онова, което се продава задъ кулиситѣ, то е калпавъ грошъ, а онова, което е чисто, се размѣнява ачикъ. Азъ не съмъ отъ тѣхъ.

Но има единъ сериозенъ въпросъ и при завър-шването трѣбва да се спра на него. Какво мислимъ да правимъ? Намъ е стоварена всичката отговор-ностъ, ние се заловихме да разрѣшимъ единъ въ-просъ и трѣбва да си отваряме очитѣ, защото много важни послѣдствия могатъ да бѣдатъ отъ вотирането „за“ или „противъ“. Ние имаме тър-пѣние и изслушахме, че послѣдствията отъ тѣзи договори нѣма да бѣдатъ толкозъ добри, както искатъ да кажатъ нѣкои, но се убѣдихме, че трѣбва да се направятъ извѣстни жертви, трѣбва да се допуснатъ извѣстни загуби, за да се извлѣче из-вѣстна полза. Безъ жертви е невъзможно! Лошитѣ послѣдствия отъ приемането виждаме, и не сж така страшни. Думи изнамѣриха — а пъкъ у насъ най-големо злоупотребление става съ думитѣ, защото

малко знаемъ тѣхното значение, — профанираха всѣка хубава дума, която въ европейската литература може да има поучително значение, а у насъ ругателно значение. Тѣй щото, като говоримъ за думи, много отъ насъ не разбиратъ значението имъ, или разбиратъ значението имъ по български. Затова, да оставимъ настрана това, а да гледаме самата дѣйствителност; а тя ни говори, че крахъ ще бѣде. У селянина не останаха пари, у гражданина не останаха пари, у общинитѣ не останаха пари, у Държавата не останаха пари. На това трѣбва да се намѣри мѣрката, а не да се появи пакъ. Хората искатъ работа, искатъ мотива искатъ лопата, а не цигулка, когато трѣбва да се рѣшава да си изплатимъ дълговетѣ. Не. Азъ съ цигулка не бихъ искалъ да разрѣшаваме тии сложни въпроси, които сме поканени да разрѣшаваме. Днесъ зависи да дадемъ атестатъ за нашата способностъ да участвуваме активно въ разрѣшението на държавнитѣ въпроси. Камарата има това значение и най-голѣмото значение има въ финансовитѣ въпроси. Съ вотирането „за“ или „противъ“ ние ще докажемъ доколко сме узрѣли, доколко България, дѣйствително, е достигнала въ своето си развитие дотамъ, щото да може да се наслаждава съ тѣзи реформи, съ които се наслаждаватъ културнитѣ народи. Ние искаме да минемъ наредъ съ културнитѣ народи, но, нѣкакъ си, отбѣгваме да правимъ постѣпки, свойствени на културнитѣ народи — подъ култура азъ разбирамъ и развиването на ума, и развиването на сърцето, — но, казвамъ, че ние отбѣгваме, като дойдемъ до сложни умствени работи; ние нѣкакъ си отбѣгваме отъ тѣхъ, и намираме закачки и извѣртания, за да се не произнесемъ сериозно. Затова, казвамъ, съ това вотиране ще докажемъ дали сме узрѣли да рѣшаваме сложни държавни въпроси, или ще трѣбва да оставимъ на другъ факторъ да ги рѣшава, който нѣма да се стѣснява отъ формитѣ — защото ще намѣри, че формитѣ сж вѣрдителни, — а ще рѣшава инакъ. Не трѣбва да се забравя, че всичко въ писанитѣ закони не може да се прѣдвиди. Азъ ще обърна, г-да народни прѣдставители, вниманието ви на тѣзи мои думи. Обществениятъ, както и частниятъ животъ, е толкова сложенъ, щото настѣпватъ непрѣдвидени обстоятелства, и затова се намиратъ извѣстни фактори, на които специалната задача се състои въ това, щото въ извѣстни моменти, когато писанитѣ закони не сж достатѣчни за да се разрѣшатъ извѣстни въпроси, или когато спазването на формитѣ може да бѣде вѣрдително, авторитетътъ употребява своето влияние, за да ги разрѣши. Азъ не говоря празни думи, азъ не се въодушевявамъ отъ фрази и ние трѣбва да сте забѣлѣжили въ продължение на моята рѣчь, че отбѣгвамъ фразитѣ, когато разговоритѣ ни сж дѣлни.

Нашата група, особено тази частъ, която се прояви противъ договоритѣ, не намира вече нищо хубаво у насъ. Това е за пояснение на онази мисль, че писанитѣ закони ще прѣсанатъ да дѣйствуватъ, когато Държавата се намѣри въ опасностъ и

когато поканенитѣ фактори да я управляватъ се покажатъ несѣтоятелни. Нашата група най-напрѣдъ се обяви противъ Стамболовиститѣ, че не умѣяли да управляватъ и съсинали Държавата. Дойдоха народняцитѣ — каза, че и тѣ сж лоши и тѣ сж вѣрдителни; дойдоха Радославиститѣ — и тѣ лоши; дойдоха хората, които заедно съ насъ се бориха и на които дадохме довѣрието си — ти излиза и казва: и тѣ сж лоши! Кой е добъръ тогава за насъ? (Г. Кирковъ: Тайна трѣбва да има тукъ! — Гласове: Рачо Петровъ!) И Рачо Петровъ е лошъ; всички сж лоши. Даже забѣлѣжихъ, че сж и противъ г. Влайкова, който създаде това течение противъ договоритѣ. (Г. Влайковъ: Ако съмъ създалъ азъ това течение, то ще бѣде за мене особена гордостъ!) Кой е добъръ за насъ? Не остава никой! Въ името на какво ще се прави апелъ, въ името на какво ще се говори, въ името на какво ще се правятъ какви да сж парламентарни постѣпки? Толковъ повече, че тукъ се изказаха всевъзможни мнѣния и никой не можъ да се убѣди, че има двама души, двама депутати на едно мнѣние! Цѣло Вавилонско стѣлпотворение се прояви! Това е резултатъ отъ всичкитѣ дебати, които станаха и въ които вземаха участие най-виднитѣ наши държавни мѣже. Въ резултатъ отъ тѣхнитѣ рѣчи не може да се извади нищо: всичко е вѣтъръ! Не може да се разрѣши кризата така, а пъкъ парламентарниятъ режимъ изисква, щото извѣстенъ въпросъ, за който има опозиция, да се рѣши споредъ настроението на Камарата. Ние не виждаме това настроение! Лесно е да се разруши, но трѣбва да покажемъ пѣти, по който може да се поправи извѣстно положение, което ни затруднява.

Не е само това, че всички сж лоши за насъ, че сж лоши и онѣзи, съ които сме работили и въ името на които сме избирани, но и не можемъ да дадемъ свѣтъ какъ трѣбва да се постѣпи, не сме въ състояние това нѣщо да направимъ. Дали си е казалъ нѣкой този въпросъ: какъ трѣбва да се постѣпи? Дали го е обмислил! А той е свързанъ съ приемането или неприемането на договоритѣ и всѣки трѣбваше да го обмисли, защото е пратенъ да мисли, а не да се води подиръ неотговорни лица. Азъ не виждамъ да може да се рѣши въпросътъ по такъвъ начинъ, по който искаме.

На 19 февруарий или на 16, не помня добръ, двѣтъ коалиционни партии, за да запазятъ парламентарния режимъ, повѣриха властта на тѣзи хора; сгруппираха се и имъ повѣриха властта и сега отиватъ да разрушатъ това нѣщо. Не трѣбва да изгубвате изъ прѣдъ видъ, че три апела вече се правятъ досега. Лоши народняцитѣ — съборихме ги; направи се апелъ, дойдоха радославиститѣ — лоши радославиститѣ; направи се апелъ, дойдохме ние. И ние излѣзохме лоши. Кой е добъръ? Тогава цѣлѣниятъ народъ е лошъ. А когато се произнасяме така, трѣбва да признаемъ, че отсѣгъствува моралното право за сжществуването на единъ народъ като държава, като единица, щомъ като

нѣма въ камарата авторитетъ. Свърѣменната дѣржава — въ противорѣчие съмъ съ г. Киркова — не може да се управлява безъ авторитети, било писани или въодушевени и т. н. Унищожаваме всичко и нищо свето нѣма. По този начинъ не можемъ да дѣйствуваме като мораленъ факторъ, не можемъ да съществуваме като юридически факторъ, като депутати. Ето защо, казвамъ, че всичко това трѣбва много хубаво да се прѣсѣе, отъ всѣкого да се прѣгледа и обмисли, защото послѣдствията сж сждбоносни. Ако гласуваме за, знаемъ послѣдствията, а ако гласуваме противъ, не ги знаемъ и може да бѣдять много по-лоши. Ако съ отхвърлянето на тия договори се принуди едно слѣдующе правителство или това правителство да дирп накъ пари — защото оня, който се произнесе, че не трѣбва заемъ, не трѣбва да стои въ Камарата, а трѣбва да си даде оставката, защото доказва, че не може да мисли и не съзнава положението, — ако дойде друго правителство, казвамъ, азъ съмъ положително убѣденъ, и всѣки, който оставя вънъ партийнитѣ интереси, ще се убѣди, че по-лоши условия ще бѣдять. Не извършваме ли ние тогава едно прѣстъпление, когато, като по-малко лоши, ги отхвърляме, за да приемемъ по-големо зло? Тогава ще ни обвинятъ хората, че не сме знаели какво сме вършили, или ако сме знаели какво вършимъ, сме били труси и страхливи, или за партийна репутация сме отказали да помогнемъ, да залазимъ Отечеството си, и ще се принудятъ да ни наложатъ много по-тежки условия. Азъ виждамъ партизани вече на по-тежки условия: мѣрките, които прѣдлага г. Калчовъ за митницитѣ. Той самъ съзнава каква голѣма дума пусна въ Камарата и Пловдивчани нѣма да бѣдять доволни. И знае ли какво нѣщо е залагане на митницитѣ? Може ли това нѣщо да се допусне? Може ли да става сравнение на залагането на митницитѣ съ залагането на монопола на тютюня? Най-напрѣдъ, ние много лесно произвеждаме всѣкого въ професоръ на финансовото право, но отъ тѣхната дѣятелностъ азъ не съглеждамъ това нѣщо. Нѣколко момчетии се намиратъ засѣдали въ една компания и произнасятъ за себе си: ти си капацитетъ по финансовото право, едикой си е капацитетъ по еди-какво си и пр. и прѣминаватъ рекламитѣ по вѣстницитѣ и произнасятъ се авторитетно, че еди-кой си е лошъ, еди-кой си е авторитетъ и даже интелектуално неотговорни за това, което казватъ. Дохожда другъ единъ финансистъ, който съзнава, че кредитътъ на нѣкого се обуславява въ неговото намѣрение да плаща редовно или не, и говори, че можемъ да сключимъ заемъ безъ специална гаранция. Това ни казва г. Кочо Калчовъ, когато той знае, че на единъ български околийски началникъ, който е искалъ отъ него 300 л., не му е далъ тия пари безъ гаранция, а е искалъ непѣрѣмъшно Прoisгу да му бѣде поръчителъ. Ималъ е кредитъ за 6.000 л., а 300 л. не му отпуска безъ гаранция, и дохожда да ни пѣе, че могли други да дадатъ сто милиона лева

безъ гаранция. И той казва, че не е опиталъ кредитната способностъ на началника, но европейцитѣ сж опитали нашата кредитна способностъ. И послѣ, както ви казахъ, мнѣнието на г. Калчова стойностъ такава парламентарна нѣма. Защо? Защото той не по депутатски съображения излѣзе да говори противъ договоритѣ. (Гласове отъ лѣвицата: Вѣрно!) Той агитираше да се приематъ договоритѣ и по депутатски съображения той би вотиралъ за тѣхъ. Той е отговоренъ прѣдъ своята съвѣсть, защо говори така по договоритѣ. Той ни говори за митницитѣ. Може ли да се сравни залагането на митницитѣ съ залагането на монопола на тютюня? Масата не знае тютюнътъ какъвъ е; знайтъ го 78-тѣ фабриканти, които издаватъ въ София вѣстници, тия, които голѣмата частъ тютюнъ отъ трето качество облѣватъ съ бандеролъ отъ нето качество. Онзи, трудящиятъ се народъ, той не вика противъ договоритѣ а викатъ онѣзи, които се хранятъ само съ идеи, които не сж въ състояние да си отворятъ очитѣ и да погледнатъ въ грубата дѣйствителностъ, и други, които искатъ въ мѣтна вода да ловятъ риба — тѣ сж противъ. А онѣзи, които съзнаватъ въ какво положение се намира Дѣржавата, тѣ не могатъ добросъвѣстно да бѣдять противъ. Та, казвамъ, митницитѣ не могатъ да се сравнятъ съ тютюня. Тютюнътъ не съставлява и 1% отъ производителността на Българския народъ. Българскиятъ народъ най-много се интересува дали ще се увеличи цѣната на тютюня. Остава си грошъ, 2 гроша и 100 пари и ще си го купува оттамъ, дѣто го купува сега. Производството нѣма да се унищожи, защото, както ви обясни г. Ходжевъ, ако се унищожи производството на тютюня по една или друга причина, може да се замѣни съ друга култура, която е по-добра и която нѣмаме намѣрение да я залагаме. Митницитѣ, казва. Ами тѣ сж пжтипата, прѣзъ които ние изнасяме каквото имаме! Тия 400 милиона лева въ сурови материали, които произвеждаме и трѣбва да имъ диримъ пияца. Че европейцитѣ нѣма току-тъй, както казва г. Калчовъ, ако имъ дадемъ митницитѣ, да взематъ да турятъ само по единъ касиеръ, който да събира паритѣ за акцизети, проценти, амортизация, лихви и пр., защото виждатъ нашата акцизна администрация каква е. Недѣйте мисли, че хората иматъ по-големо мнѣние и за нашата митнична администрация; хората я знайтъ по-добрѣ отколкото ние. Хората знайтъ, че рѣдко митарственъ чиновникъ е бѣденъ; бѣднотията дирѣте по сждилищата и администрацията, а по митницитѣ слабо я дирѣте. И хората нѣма безусловно да дадатъ така, както ние искаме и както, може би, въ едно българско Народно Собрание да се произнасятъ рѣчи: даваме митницитѣ и свършена работа, ами ще искатъ много по-тежки условия. Азъ не мога да се произнеса положително, но като знаемъ какво става тамъ, дѣто сж заложени митницитѣ, както въ Турция и т. н., можемъ да заключимъ какви условия ще прѣдложатъ. Ще искатъ, освѣнъ касиери, да има и оцѣнители, защото

ние сме въ състояние да компрометираме този доходъ. И послѣ, понеже доходътъ отъ митницитѣ зависи отъ търговскитѣ договори, които сж заключени съ другитѣ държави, тамъ ще ни турятъ калана и ще кажатъ: „безъ наше съгласие неможете да сключватетърговски договори“. Това непрѣмѣнно ще го турятъ. Ние имаме едно производство отъ около 400.000.000 л., отъ което 30 % се изнася навънъ, и, нали ще ни дадатъ пари, тѣ ще кажатъ: „само по тѣзи и по тѣзи условия можете да изнасяте“. Тамъ е душата на митницитѣ и затова нѣма да се намѣри нито единъ депутатъ — па не вѣрвамъ и г. Калчовъ — който да вдигне рѣка за залагането на митницитѣ. И азъ не бихъ искалъ да се популяризира тази идея. Може, въ случай на непрѣодолими прѣпятствия, да ги дадемъ единъ денъ, когато не е възможно друго-иче, но мисля, че тѣ сж послѣдниятъ артикулъ, който трѣбва да заложимъ. Ако стане това, то е сѣ едно да живѣемъ въ тюрма, а да дадемъ ключоветѣ на неприятеля си. И затова вѣрвамъ, че не е сериозно говоренето отъ г. Калчова, или пъкъ, ако го е казалъ сериозно, излиза, че прѣдварително не го е обмислилъ, защото, споредъ мене, е много голѣма дума да се каже да се залагатъ митницитѣ. Ние видѣхме, какѣто сж заложени митницитѣ, какви сж послѣдствията. Тѣй щото, казвамъ, и тия мѣрки се посочваха, не да се дадатъ съвѣти, за да излѣзе Държавата отъ едно трудно положение, но да се осигурятъ, може би, или да се удовлетворятъ извѣстни партизански интереси. Това е ръководящото начало, казвамъ, защото никой отъ членоветѣ на партнитѣ не е съгласенъ съ шефоветѣ си, съ другаритѣ си, а всѣки отдѣлно дѣйствува, и въ това вие виждате прицѣлната точка, която е: да не изгубятъ личната или партийна популярностъ. Това го хората виждатъ, защото се говори; то се говори въ частни събрания между трима-четворица, слушатъ го и вѣнка хората, които не сж партизани, че ръководящото начало е това: да не се изгуби личната и партийна популярностъ. Съ това, споредъ мене, се унижава значението на Камарата, значението ни като депутати и юридическото съществуване на Камарата. Ще признаемъ по такъвъ начинъ, ако се ръководимъ отъ тѣзи начала, че Камарата е врѣдителна, че не е полезна за Държавата. (Ржкоплѣскания отъ лѣвицата.)

Д. Ризовъ: Слава Богу, че спасихте честта на Камарата! Вмѣсто да говоришъ съ цифри, говоришъ само фрази!

Т. Влайковъ: Искамъ думата за лично обяснение.

Прѣдседателтъ: Г-нъ Влайковъ има думата за лично обяснение.

Т. Влайковъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ искамъ да отхвърля този укоръ и това обвинение, което хвърли върху мене г. Алекси Филиповъ за

нѣкаква недоброестьвѣстностъ въ убѣжденията, които имамъ, или нескромностъ, която съмъ проявилъ по въпроса за заема. Може това мое убѣждение да се оспорва, дали е вѣрно или не е вѣрно, дали е право или не е право, но азъ протестирамъ, дѣто казва, че било неискрено. Начало на убѣждението ми противъ този заемъ и, главно, че може безъ тоя заемъ, азъ добихъ още по-напрѣдъ, като слушахъ рѣчитѣ и дебатитѣ въ економическото дружество по рѣчта на г. Боева и дебатитѣ по нея. (А. Филиповъ: Тешко ни, оттамъ да взимаме уроци!) Оттамъ съмъ добилъ началото на моето убѣждение и, послѣ, когато изучавахъ самитѣ договори. И азъ мисля, че никой не може да ме подозира и да ме обвинява въ това, защо имамъ такова убѣждение, а не друго.

Обвинява ме г. Филиповъ, че азъ съмъ искалъ, или съмъ направилъ, въ всѣки случай, нѣщо, да повлияя върху моитѣ другари, за да приематъ това мое убѣждение. Ако това бѣше даже така, азъ мисля, че нищо лошо нѣма въ това: даже азъ бихъ помислилъ, че е за моя честъ. Но заявявамъ, че не съмъ се опитвалъ при никого, нито пъкъ моитѣ другари сж такива дребнави, щото да се влияятъ отъ думитѣ на този или онзи. Азъ мисля, че всѣки отъ моитѣ другари може доброестьвѣстно самъ да прѣцѣни кое какъ е.

Обвинява ме г. Филиповъ въ това, че азъ неморално съмъ постѣпилъ, дѣто съмъ се обявилъ противъ едно мѣроприятие на г. Каравелова, когато съмъ билъ избранъ въ негово име и на неговъ грѣбъ въ Бѣлоградчикската околия. Азъ съмъ избранъ като демократъ, избранъ съмъ въ името на Демократическата партия и като човѣкъ на принципитѣ на тая партия. (А. Филиповъ: Бошъ лафъ! Трѣбаше да дойде г. Каравеловъ!) Признавамъ, че въ Бѣлоградчикъ, отдѣто съмъ избранъ, никакъ не съмъ билъ познатъ, не съмъ билъ извѣстенъ, и ако е дума за нѣкакво влияние, отъ което съмъ се ползувалъ и въ името на което съмъ избранъ, ще кажа, че азъ съмъ избранъ отъ моя добъръ другаръ Найчо Цановъ; но, въ всѣки случай, азъ изпълнихъ своя длѣгъ, като единъ мѣсець, заедно съ г. Цанова, обикаляхме околията и развивахме началата на Демократическата партия. Наистина, ние повикахме и г. Каравелова да дойде въ Бѣлоградчикъ, но това го направихме, когато той поиска да отиде въ Видинъ и на заминаване да дойде въ Бѣлоградчикъ. И наистина, той дойде и държа една рѣчъ, като шефъ на партията, защото мислѣхме, че той служи на една и сѣща идея. Той дойде въ Бѣлоградчикъ и държа рѣчъ, и въ тази своя рѣчъ той се объяви противъ всѣкакви монополи. Азъ смѣтамъ, че не е неморално, че не е грѣхъ, ако се обявя противъ нѣкои мѣроприятия на нашия шефъ, гибелни за страната. Неморално е за мене, да зема да ги поддържамъ само за това, че тѣ сж прѣдложени отъ нашия шефъ, а още повече, когато тия мѣроприятия отиватъ въ разрѣзъ на онѣзи принципи, на които азъ служа. Ние

служимъ на принципи, а не на личности! (Обажда вън се отъ дѣсния центъръ: Браво!)

Н. Цановъ: Искамъ думата за лично обяснение.

Прѣдсѣдателъ: Добръ!

Н. Цановъ: Г-да прѣдставители! Дълженъ съмъ да кажа нѣколко думи въ отговоръ на моя другаръ г. Филиповъ. (Х. Филиповъ: Кажете „А. Филиповъ!“) Да, А. Филиповъ. (Смѣхъ.) Дѣйствително, азъ му благодаря за ласкавитѣ думи, съ които ме удостои, но смѣтамъ, че имаше една бѣлѣжка, която се отнасяше лично до мене.

Каза се отъ тази трибуна, че ние, които сме искали да се произнесемъ противъ заема, нѣкои отъ тѣхъ, между които навѣрно съмъ и азъ — защото тѣй излиза, тѣй съмъ чулъ и въ кулоаритѣ да се говори, — сме искали нѣкаква евтина популярностъ. (А. Филиповъ: Никога!) Азъ заявявамъ, г-да народни прѣдставители, че дължа това си мѣсто на популярността, която имамъ между моитѣ избиратели; никога нѣма да се откажа отъ тая популярностъ и мисля, че изпълнявамъ тукъ единъ свещенъ дългъ, като гражданинъ и избраникъ на избирателитѣ отъ Видинската околия. Азъ смѣтамъ, че трѣбва да

държа на тази популярностъ и че трѣбва да се върна между избирателитѣ съ нея. Мисля, че печенето на популярностъ не е прѣстѣпление, напротивъ, е длъжностъ на всѣки български гражданинъ, на всѣки общественъ дѣецъ, и само чрезъ тази си популярностъ прѣдъ избирателитѣ трѣбва да се яви въ тая Камера, а не съ нѣкакви чужди влияния.

Прѣдсѣдателъ: Г-да народни прѣдставители! Часътъ е 7; дневниятъ редъ не е изчерпанъ. Има прѣдложение отъ г. Министра Даневъ и отъ г. Министра Бѣлиновъ да се вдигне засега засѣданieto и да се съберемъ утрѣ прѣди пладнѣ. (Гласове отъ лѣвицата: Съгласни!) Споредъ правилника утрѣ трѣбва да имаме засѣдание, но споредъ статия 30 отъ правилника въ 2 ч. слѣдъ пладнѣ трѣбва да имаме засѣдание; понеже има прѣдложение да имаме въ 9 ч. прѣди пладнѣ засѣдание, то азъ полагамъ това прѣдложение на гласуване и моля ония г. г. народни прѣдставители, които го приематъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Събранието приема.

Дневниятъ редъ ще бѣде сжщиятъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 7 ч. вечерята.)

Прѣдсѣдателъ: М. Балабановъ.

Подпрѣдсѣдатели: { **В. Кжнчовъ.**
А. Краевъ.

Секретаръ: Д-ръ А. Ходжевъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гължбовъ.